

Balkanlardan Çanakkale Cephesine Gelenler

Yard. Doç. Dr. Ahmet ESENKAYA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Tarih Eğitimi ABD
aesenkaya@comu.edu.tr

Özet: Osmanlı Devleti, Rusya gibi büyük devletlerin örtülü himayesi altında Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın işgalci tavırları karşısında 18 Ekim 1912 tarihinde bu devletlere kendini savunmaya başladı. Peç çok olumsuz faktör bir araya gelince, çok kısa sürede Osmanlı ordusu, İstanbul'a kadar çekilmek zorunda kaldı. Yaklaşık 167.000 kilometre kare toprak ve koca Balkan coğrafyası Osmanlı Devleti'nin elinden çıktı. Bu savaşa I. Balkan Savaşı adı verildi. Yaşanan bu süreç ve sonrasında yaşanacak olan gelişmeler, bu milletin evladının kendi vatanına sahip çıkması adına verdiği tam on yıllık harbin bir göstergesi gibi idi. İşte kısa süre öncesine kadar Osmanlı Devleti vilayetleri konumundaki Balkan Devlet-leri'nin evlatları kendi vatanlarını korumak için olağanüstü mücadeleler verdiler: Vatanları uğruna ya savaşı yönettiler, ya şehit, ya da gazi oldular. Peşinden Birinci Dünya Savaşı başladı. Balkanlılar sahibi oldukları değerler sebebiyle borçlu oldukları Osmanlı Devleti'ni yok etmeye gelenlerle, dünyanın en güçlü emperyalist devletleriyle her bir cephede savaşı yönettiler, kan akıttılar, gazi oldular. Bu sefer Almanlar yenilince, onunla ittifak yaptığı için yenilmiş sayılan ve Anadolu'ya sıkışıp kalmış olan Osmanlı Devleti de, yenilmiş sayıldı. Mondros Mütarekesi'nin hemen peşinden işgale uğramaya başlayınca, yine vatanın diğer evlatları gibi Balkanlılar da Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında kenetlenerek, hür, bağımsız ve onurlu bir Cumhuriyet kurana kadar bu mücadelenin içinde oldular: Ya şehit, ya gazi oldular. Araştırma BOA, ATASE arşivlerinden, ATASE'nin biyografi kaynaklarından, ATASE'nin üç ciltlik "*Çanakkale Cephesi*" adlı eseri, Milli Savunma Bakanlığı'nın "*Şehitlerimiz*" adlı beş ciltlik eserinden, İsmet Görgülü'nün "*On Yıllık Kadrosu*" adlı doktora çalışmasından, Balkanlı komutanın anı tarzı eserlerinden yararlanılarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Şimdilik kaydıyla Milli Savunma Bakanlığı'nın "*Şehitlerimiz*" adlı eserin beşinci ciltte aktarılan arşiv malzemesi yegâne bilgi kaynağını oluşturur. Şehitlerle ilgili verilen bilgiler sırasıyla: Savaş, cephe, birlik, lakap, baba adı, adı, sınıf, rütbe, doğum yılı, ilçe, bucak, köy, ölüm tarihi, ölüm yeri, askerlik şubesi ve özel birlik sıralamasıyla aktarılmıştır. Yine aynı ciltte Balkanlardan Çanakkale Cephesine gelip şehit düşenlerin şehirleri Berat, Bosna, Bulgaristan, Drama, Elbasan, Ergiri, Girit, Görüce, İşkodra, Kosova, Limni, Manastır, Midilli, Preveze, Priz-ren, Rodos, Romanya, Sakız, Selanik, Serfice, Siroz ve Yanya başlıkları altında aktarılmıştır. İlk başta genel bir özet niteliğinde on yıllık savaş döneminde görev alan Balkanlı komutanlar, şehit ve gazi komutan ve askerlerden bahsedilmiştir. Eldeki mevcut malzemeye göre Balkan Savaşına Balkanlı 12 general ve üst düzey seviyede komutan, 19 albay, 22 yarbay, sekiz binbaşı, iki yüzbaşı; Birinci Dünya Savaşına Balkanlı dokuz general ve üst düzey seviyede komutan, dokuz kurmay albay, altı albay, 30 yarbay, 47 binbaşı, dokuz yüzbaşı; Kurtuluş Savaşına Balkanlı 15 general ve üst düzey seviyede komutan, beş kurmay albay, yedi yarbay, 16 binbaşı, altı yüzbaşı katılmıştır. Metinde geçmeyen ve daha alt düzeyde subaylarla ilgili bilgiye ulaşmak şu an itibarıyla pek yakın gözükmemektedir. Ana gündemi oluşturan Çanakkale Cephesinde Balkanlı üç tuğgeneral, dört kurmay albay, dokuz yarbay, 20 binbaşı, altı yüzbaşı, beş kıdemli yüzbaşı, 20 yüzbaşı, 28 üsteğmen, 40 Teğmen, 10 yedek subay, altı yedek subay adayı görev yapmıştır. Özellikle bu komutanlardan başta büyük önderimiz Anafartalar Grup Komutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı vilayetlerinden Selanik doğumludur. 2 nci Ordu Komutanı Korgeneral Mehmet Vehip Kaçı Paşa, ağabeyi 3 ncü Kolordu ve Kuzey Grubu Komutanı Korgeneral Mehmet Esat Bülkat

Paşa Yanya doğumludur. Cevat Çobanlı Paşa'dan görevini devralan Müstahkem Mevki Komutanı Korgeneral Nihat Anılmış Paşa Filibe doğumludur. 2 nci Kolordu Komutanı Tümgeneral Ahmet Faik Çolak Paşa Köprülü doğumludur. 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanı Orgeneral Fahrettin Altay Paşa İşkodra doğumludur. 5 nci Ordu Menzil Müfettişi Kurmay Albay Ali Sezer Bey, Uzunköprü-Akbaş hattı Komutanı Kurmay Albay Ha-san Vasfi Orbay Bey Bosna doğumludur. 2 nci Tümen Komutanı Albay Hasan Askeri Yücekök Bey Naslıç doğumludur. Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Tümgeneral Mehmet Hayri Tarhan Paşa Tırnovacık doğumludur. 27 nci Alay daha sonra 19 ncu Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Aker Bey ve 19 ncu Tümen 57 nci Alay Komutanı Şehit Yarbey Hüseyin Avni Arıburun Bey Manastır doğumludur. Peşinden "Şehitlerimiz" adlı eserden Çanakkale Cephesinde Balkanlı şehit komutanlar ve şehit erlerle ilgili olarak; memleketleri, adları, baba adları, doğum yılları, askerlik şubeleri, rütbelere göre dağılımları aile lakapları, sınıflarına göre dağılımları, şehit düştüğü yerler, özel birlikleri ana metinde detaylandırılmıştır. Çanakkale Cephesine gelen Balkanlı komutanlardan –elde mevcut– beşinin anı tarzında eserleri mevcuttur. Anıların beşi de Kuzey Grubu (Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar böl-gesi) gündemlidir. 3 ncü Kolordu ve Kuzey Grubu Komutanı Tuğgeneral Mehmet Esat Bülkat Paşa, 19 ncu Tümen ve peşinden Anafartalar Grup Komutanı Kurmay Yarbey Mustafa Kemal Bey, 27 nci Alay daha sonra 19 ncu Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Aker Bey, 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanı Kurmay Yarbey Fahrettin Altay Bey, 19 ncu Tümen ve Anafartalar Grup Komutanlığı Kurmay Başkanı Kıdemli Yüzbaşı İzzettin Çalışlar Beylerin anıları tanı-tılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çanakkale Cephesi, Balkanlı Subaylar, Balkanlı Şehitler

Those Who Came to Gallipoli From Balkans

Abstract : The Ottoman Empire, Bulgaria, Greece, Serbia and Montenegro which are under the secret auspices of the big states such as Russia, because of their invasion, on October 18, 1912 began to defend themselves against these states. The Ottoman army, in a very short time, due to many negative factors, was forced to retreat back to Istanbul. The Ottoman Empire lost almost 167 000 square kilometers of the land and the whole Balkan. This war, was called the First Balkan War. In order for this nations' son to own thir homeland, developments that will take place in and after this process were an indication of the ten-year-war.Sons of the Balkan States, however, are the provinces of the Ottoman Empire until shortly before and extraordinarily struggled to protect their native land. They either ruled war for the sake of their homeland, or were martyred, or became veterans.Afterwards the First World War started. Because of the familiarity with their values they owe to the Ottoman Empire. They ruled the war together with the world's most powerful imperialist states seeking to destroy in each front and poured blood, became veterans.When the Germans were defeated this time, the Ottoman Empire, however, due to her (its) alliance with the Germans and was stuck in Anatolia and was considered defeated. Immediately after Mudros Armistice, the invasion of the Ottoman Empire began. Those who came from the Balkans, like the other sons of the motherland as they gathered around Mustafa Kemal Pahsa they established the free, independent and dignified Republic: those who came from the Balkans either martyred, or became veterans.This research has been prepared, however, in preparing this BOA, ATASE archives, biographical sources of ATASE, three-volume of ATASE "Dardanelles Campaign" in his book of the Ministry of National Defense, "Martyrs" at the five-volume work, "Ten years-staff " olsmet Görgülü's book "Ten years-staff" and , memorial works of the commander coming from the Balkans were used."Martyrs" is a book that, as the Ministry of Defense published a five-volume archival material consisted of a single source of information. Information was given about the martyrs. Respectively: the war, the facade of unity, nickname, father's name, name, class, rank, year of birth, county, parish, village, date of death, place of death, military and transferred to a special order of unity. Countries of the Balkans to the same volume of honor came to Gallipoli Again, Berat, Bosnia, Bulgaria, Drama, Elbasan, melt, Crete, Gorica, Shkodra, Kosovo, Lemnos, Bitola, Mytilene, Preveza, Prizren, Rhodes, Romania, Chios, Thessaloniki, Serfice, cirrhosis and transferred under the headings of Ioannina.At first, a summary of the general nature that are mentioned, they are involved in the Balkans

during the ten-year war commanders, commanders and soldiers of martyrs and veterans. According to the present material, which joined those from the Balkans to the Balkan War, 12 of them generals and senior-level commanders, 19 colonels, 22 lieutenant colonels, eight majors, two captains. Those from the Balkans participated in the First World, however, nine of them generals and senior-level commanders, nine staff colonel, six colonels, 30 lieutenant colonels, 47 majors, nine captains participated. Joined those from the Balkans War of Independence, however, 15 of them generals and senior-level commanders, five staff colonel, seven lieutenant colonels, 16 majors, six captains participated. Does not pass through the text very difficult to find relevant information at a lower level officers. Gallipoli front line, three brigadier general from the Balkans, four staff colonel, nine lieutenant colonels, 20 majors, six captains, five senior captains, 20 captains, 28 first lieutenant, 40 Lieutenant, 10 reserve officers, six reserve officers served in the island. Anafartalar Group Commander of the commanders in particular, that the Great Leader Mustafa Kemal Pasha, the Ottoman provinces was born in Thessaloniki. Army Commander Lieutenant General Pasha Mehmet Vehip Kaci 2 nd, 3 rd Corps, and his brother Bülkat Northern Group Commander Lt. Gen. Mehmet Esat Pasha, was born in Yanya. Rated Nihat Dardanelles Commander Lt. Gen. Pasha was born in Plovdiv. Army Corps Commander Major General Ahmet Faik Pasha Colak 2 was born in Köprülü. 3 rd Army Corps Chief of Staff Gen. Fahrettin İškodra'da Pasha was born in the Altai. Range Inspector of the 5 th Army Colonel Ali Bey Sezer and Uzunköprü-line commander, Staff Colonel Hasan Akbas Vasfi Orbay Bey was born in Bosnia. Article 2 of the Military Division Commander, Colonel Hasan Yücekök Bey was born in Naslıç. Pasha, Chief of Staff Major General Mehmet Tarhan Anafartalar Hound was born in Tırnovacık. Article 27 of the 19 th Regiment, then Division Commander Colonel Mehmet Bey and the 19 th Division Aker Sefik 57 th Regiment Commander Colonel Martyr Arıburun Huseyin Avni Bey was born in Monastir. "Martyrs" is a book, from the Balkans to Gallipoli him a martyr and martyred com-manders will be transferred to the following information about soldier. Their homeland, names, parents names, birth years, military branches, ranks in the distribution of family nicknames, by class of distributions, where had fallen, special forces has been extended in the main text. Commanders, however, from the Balkans to Gallipoli, five of the available works in the style of the moment. Five of these memories in the North (Anzac, Chunuk Bair and Suvla area) connected with. And the Northern Group of the 3rd Corps Commander Brigadier General Mehmet Esat Pasha Bülkat, 19 th Division Staff Lieutenant Colonel Mr. Mustafa Kemal and pursue Anafartalar Group Commander, 27 th Regiment, then 19 th Division Commander Colonel Mr. Mehmet Sefik Aker, Chief of Staff of the 3rd Army Corps, Lieutenant Colonel Mr. Fahrettin Altay, 19 th Division and Chief of Staff of Group Command Senior Captain Mr. İzzettin Calıslar Anafartalar tried to introduce the gentlemen memories.

Keywords: Gallipoli Campaign, Officers Who Came From The Balkans, Balkans Martyrs

Önsöz

Gündem Çanakkale kahramanlığı ve Çanakkale zaferi olunca, herkes “Çanakkale Ruhü”ndan bahseder ki, ülke birliği ve bütünlüğü açısından bu da son derece anlamlı bir yaklaşımdır. Bu ruhtan kastedilen şeyin özünde, bu necip milletin farklılıklarını (ırk, din, dil, meşrep, mezhep) bir tarafa bırakıp, hiçbir teferruata meyiletmeden sahibi olduğu her şeyini, vatani, bayrağı ve tüm kutsal değerleri koruma ve başkalarına kirlettirmeme adına vereceği mücadele, gösterdiği olağanüstü gayret, fedakârlık ve özveriyi barındırır.

Çanakkale'ye 1915'te dün Osmanlı'nın hâkim olduğu her yerden herkes geldi: Orta Asya'dan Yemen'e, Kırım'dan Kuzey Afrika'ya, Balkanlar'dan Kafkaslara, Edirne'den Kars'a, Sinop'tan Hatay'a kadar. Yediden yetmişe, herkes geldi: Şehirlisi, köylüsü, öğrencisi, hocası, doktoru, subayı. Pekâlâ, niçin geldiler? Dünyayı en az 300 yıldır sömüren emperyalistlere hak ettikleri dersi vermek için. Bu milletin evladının vatanı için gerektiğinde neler yapabileceğini göstermek için geldiler. Gerçekten de öyle oldu. Türkleri hafife alıp, sömürge insanı zannedip yok etmeye gelenler de, yaşadıkları yenilgiye anlam vermede son derece zorlandılar. Hem denizde, hem karada neredeyse koca bir yıl, böyle bir direnç, böyle bir sabır ve metanetle karşılaşacakları akıllarının ucundan bile geçmiyorlardı. Neticede tersyüz olup gittiler, bir daha da kendilerini toparlayamadılar.

Bu çalışmada 'Balkanlar'dan Çanakkale cephesine gelen, sahibi olduğu her şeyini –daha yeni kaybettiği- devletine ve milletine cansiperane bir şekilde ortaya koyan o kahraman komutanlar, şehit ve gazi komutanlar; Mehmetçik, şehit ve gazi Mehmetçikler, gündeme getirilmeye çalışılacaktır.

Giriş

Balkanlardan Çanakkale'ye kaç askerin geldiğine dair net'e yakın bilgiye sahip olmak son derece üzüntü vericidir. Bu gündemin çözümünün iki yolu vardır ki biri, ilgili arşivlerin süratle sonuca ulaşacak şekilde çok ürün ortaya koyup yayınlamakla, diğeri de –şayet o gündün bu yana muhafaza edilebilmişse– Asker Alma Şubeleri'ndeki kayıtlara ulaşmakla ancak mümkün olabilecektir.

Eldeki mevcut verilere göre Balkan doğumlu kaç komutan ve askerin Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşına katıldığı, kaç komutan ve Mehmetçiğin şehit düştüğü, özellikle Çanakkale cephesine kaç Balkan doğumlu komutan ve Mehmetçik katıldığı ve kaçının şehit olduğu, şehit düşmüş komutan ve Mehmetçik'in rütbelerinin neler olduğu tespit edilemeye gayret edilecektir.

BOA, ATASE arşivlerinden, ATASE'nin biyografi kaynaklarından, ATASE'nin üç ciltlik "Çanakkale Cephesi" adlı eseri, Milli Savunma Bakanlığı'nın "Şehitlerimiz" adlı beş ciltlik eserinden, İsmet Görgülü'nün "On Yıllık Kadrosu" adlı doktora çalışmasından, -sayıları çok az da olsa- komutanın anı tarzı eserlerinden yararlanılarak hazırlanmaya çalışılacaktır.

"Şehitlerimiz" adlı eserin beşinci ciltte aktarılan arşiv malzemesi – eksikleriyle birlikte, şimdilik kaydıyla– yegâne bilgi kaynağını oluşturur. Şehitlerle ilgili bilgiler sırasıyla: Savaş, cephe, birlik (ordu, kolordu, tümen, alay, tabur, bölük), lakap, baba adı, adı, sınıf, rütbe, doğum yılı, ilçe, bucak, köy, ölüm tarihi (gün, ay, yıl), ölüm yeri, askerlik şubesi ve özel birlik sıralamasıyla aktarılmıştır. Yine aynı ciltte Balkanlardan Çanakkale Cephesine gelip şehit düşenlerin

şehirleri Berat, Bosna, Bulgaristan, Drama, Elbasan, Ergiri, Girit, Görüce, İşkodra, Kosova, Manastır, Preveze, Prizren, Romanya, Sakız, Selanik, Serfice, Siroz, Yanya konu başlığı şeklinde kayıtlıdır.

Birinci bölümde 10 yıllık bir süreci kapsayan Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal harbinde kutsal topraklarını ve kutsal değerlerini koruma uğruna gelip bağımsızlık mücadelesini sürdüren Balkanlı yiğitlerden özet niteliğinde bahsedilecektir.

İkinci bölümde sadece ve özelde Çanakkale Cephesine gelen Balkanlıları ve ortaya koydukları çaba detaylandırılmaya çalışılacaktır.

Çanakkale Cephesine gelen Balkanlılar bir de, genç nesiller dünü hiç unutmazınlar diye, tarihe not düşmeyi de ihmal etmemişlerdir. Bu çok değerli anılar da son bölümde tanıtılmaya gayret edilecektir.

Bu kısa çalışmanın sadece bir deneme niteliğinde olduğu unutulmamalıdır. Genç akademisyenler, çok daha kapsamlı ve çok daha verimli çalışmalar ortaya koyacaktır. Çünkü yeni neslin dedesi verebileceği en son şeyi olan canını verdiği göre torunu da tüm enerjisini – tam olarak aktarması mümkün olmasa da- vermeye gayret edeceğinde hiçbir şüphe yoktur.

İlgili çalışma 150 sayfayı aşan bir metin haline geldi. Makale standartlarını aşmamak için aşağıdaki şekliyle olabildiğince kısaltılmaya çalışıldı. İleride bir de fotoğraflar ilave edilerek kitap şekline bürünebilir kanaati hâsıl olmuştur.

I: 10 YILLIK HARP SÜRECİNDE BALKANLILAR

A. Balkan Savaşlarında Balkanlılar

Balkan Savaşına Katılan Subayların Adları: Abdi, Abdurrahman, Abdürrezzak, Ahmet Faik, Ahmet Faik, Ahmet Hakkı, Ahmet İhsan, Ahmet İzzet, Ali Fethi, Ali Vefa, Arif, Derviş, Esat, Esat Faik, Ethem Şükrü, Fahrettin, Fethi, Halil Necati, Halit, Hamza, Hasan Askeri, Hasan Edip, Hasan Sadettin, Hasan Tahsin, Hüsametdin, Hüseyin, Hüseyin Hüsnü, İbrahim, İdris, İsmail 2, İsmail Hakkı, Kadri, Kemalettin, Mahmut, Mahmut Hayret, Mahmut Salim, Matthies, Mehmet Ali 2, Mehmet Faik, Mehmet Mühfi, Mehmet Remzi 2, Mehmet Rıza 2, Mehmet Sabri, Mehmet Sait, Mehmet Şükrü, Mehmet Talip, Mehmet Vehip, Mustafa Kemal, Mustafa Sabri, Nazif, Neşet, Orhan, Osman Necati, Osman Senai, Ömer Fahrettin, Ömer Fehmi, Ömer Lütfü, Ramiz, Rasim, Rıza, Sadettin, Sait, Sami, Süleyman Askeri, Süleyman Faik, Süleyman Sabri, Şemi, Şükrü Naili.

Balkan Savaşına Katılan Subayların Doğum Yerleri: Akarca, Akova, Aydos, Aynaruz, Balçık, Banyaluka, Berat, Bosna, Bulgaristan, Cuma, Çırpan, Debre, Demirhisar, Dirzor, Diva-

niye, Drama, Ergiri, Eski Zağra, Filibe, Geylan, Girit, Görüce, Hamma, İncerköy, İpek, İşkodra, Kalkandelen, Kapuağası, Karakilise, Kesiriye, Komanova, Kosova, Köprülü, Manastır, Mitroviçe, Mostar, Nasliç, Ohri, Tatarpazarcık, Pirlepe, Preşova, Preveze, Priştina, Prizren, Ranbibrek, Radovişte, Romanya, Selanik, Senice, Serfice, Silistre, Siroz, Şumnu, Taşlıca, Taşoz, Tiran, Ustorumca, Üsküp, Vidin, Vodina, Volçetrin, Yakova, Yanbolu, Yanya, Yeniceidir.

General ve daha üst rütbeli subaylar: Manastırlı Tümgeneral Ahmet İzzet Furgaç Paşa (1864–1937), Yanyalı Tümgeneral Hasan Tahsin Paşa, Tiranlı Tümgeneral Mahmut Hayret (v. 1929) Paşa, Kalkandelenli Tümgeneral Mehmet Sait (Kara Sait) Paşa, Yanbolulu Tuğgeneral Arif Paşa, Yanyalı *Tuğgeneral Esat Bülkat Paşa* (1862–1952), Şumnulu Tuğgeneral Hüsamet-tin Karaoytav Paşa (1870-1951), Nasliçli Tuğgeneral İdris Paşa, Filibeli Tuğgeneral Mehmet Ali Paşa, Manastırlı Tuğgeneral Nazif Paşa, Manastırlı Tuğgeneral Rıza Paşa, Mostarlı Tuğgeneral Süleyman Faik Paşa.

Kurmay Albaylar ve Albaylar: Rusçuklu Kurmay Albay Ömer Fahrettin Türkkan Bey (1868–1948), Manastırlı Kurmay Albay Osman Senai Bey, Hammalı Kurmay Albay Mehmet Şükrü Sagun Bey (1873-1955), Köprülülü Kurmay Albay Ahmet Faik Bey, Nasliçli Albay Orhan Bey, Filibeli Albay Mehmet Rıza Bey, Tiranlı Albay Abdürrezzak Bey, Banyalukalı Albay Derviş Bey, Balçıklı Albay Hasan Sadettin Bey, Aydos Albay Hüseyin Hüsnu Aydoztlu Bey, Elbasanlı Albay Mehmet Ali Bey, Mostarlı Albay Mehmet Faik Bey (19 Aralık 1912 tarihinde şehit olmuştur), Servili Albay Mehmet Mühfi Bey, Filibeli Albay Mehmet Rıza Bey, Manastırlı Albay Rasim Bey, İncerköylü Albay Sait Bey, Priştinalı Albay Şahabettin Bey, Elbasanlı Albay Şemi Bey. Ranbibrekli Mathis Bey oğlu Albay Matthies Bey

Kurmay Yarbay ve Yarbaylar: Şumnulu Abdulhalim Bey oğlu Kurmay Yarbay Mehmet Sabri Bey, Çiftesaraylı Sait Bey oğlu Kurmay Yarbay Zihni Bey, Şumnulu İbrahim Bey oğlu Yarbay Ömer Fehmi Bey (1864-?), Manastırlı Salim Bey oğlu Yarbay Halit Bey, Nasliçli *Yarbay Hasan Askeri Yücekök* Bey (1868-1938), Kapuağası Mehmet Emin Bey oğlu Kemalettin Bey, Yanyalı *Yarbay Mehmet Vehip Kaçi* Bey (1875-1940), Köprülülü *Yarbay Çolak Ahmet Faik* Bey (1876-1916) (30 Ağustos 1916'da Bingöl'de şehit olmuştur), Selanikli Saraylı Mustafa Efendi oğlu Yarbay Mehmet Remzi Avcı (1876-1945), Debrelili Şakir Bey oğlu Yarbay Esat Fa-ik Bey (1885-1921) (Sakarya Muharebeleri sırasında 28 Ağustos 1921 günü Kara Süleymanlı'da şehit olmuştur), Manastırlı Şerif Bey oğlu Yarbay Abdi Bey, Kesiriyeli Ahmet Bey oğlu Yarbay Ali Vefa Bey (Başpınar Muharebesinde 9 Kasım 1912 tarihinde şehit olmuştur), Manastırlı Ali Bey oğlu Yarbay Ethem Şükrü Bey (1860-?), Manastırlı Şerif Bey oğlu Yarbay Halil Necati Bey, Köprülülü Bekir Bey oğlu Yarbay Hamza Bey, İpekli Mustafa Bey oğlu Yarbay Hasan Edip Bey (31 Ekim 1912 günü muharebede yaralandı), Varnalı Mehmet Bey oğlu Yarbay Hüseyin Bey, Manastırlı Mustafa Bey oğlu Yarbay İbrahim Bey, Manastırlı Şerif Bey oğlu Yarbay İsmail

Hakkı Bey, Manastırlı Ali Bey oğlu Yarbay Mahmut Salim Bey, Çırpanlı Hüseyin Bey oğlu Yarbay Mehmet Remzi Bey, Manastırlı Hacı Şerif Bey oğlu Yarbay Mehmet Talip Bey, Üsküplü Hüseyin Bey oğlu Yarbay Mustafa Sabri Bey, Pirlepelı Yahya Bey oğlu Yarbay Osman Necati Ergun Bey (1861-1940).

Binbaşılar: Akarcalı Nuri Bey oğlu Binbaşı Ali Rıza Bey, Manastırlı Nazif Bey oğlu Binbaşı Süleyman Sabri Bey (1873-?) Selanikli Binbaşı Şükrü Naili Gökberk Bey (1876- 1936), IŐkodralı *Binbaşı Fahrettin Altay Bey* (1880-1974), Pirlepelı Binbaşı Ali Fethi Okyar Bey (1880-1943), Selanikli *Binbaşı Mustafa Kemal Atatürk Bey* (1881-1938), Sirozlu Hasan Hilmi Bey oğlu Binbaşı Sadettin Bey, Eskihamamlı Abdülfettah Bey oğlu Binbaşı İbrahim Halil zden Bey (1870-?).

YüzbaŐılar: Yanyalı Ataullah Bey oğlu Kıdemli Yüzbaşı İzzettin alıŐlar Bey (1882-1951) (Süslü – Balcıoğlu, 1999:135), Prizrenli Vehbi Bey oğlu Yüzbaşı Süleyman Askeri Bey (1884-1915).

Deniz Subayı: Selanikli Numan Bey oğlu Albay Ramiz Bey.

Balkan Savaşında Bosna dört, Bulgaristan 13, Drama bir, Ergiri bir, Görüce iki, IŐkodra , Kosova 14, Manastır 11, Selanik iki, Siroz bir, Yanya yedi Şehit vermiştir (MSB, 1988).

Balkan harbinde savaŐan komutanların dördünün sınıfı topçu, beşinin süvari ve diğerleri de piyadedir.

B. Birinci Dünya Savaşı'nda Balkanlılar (GKB, 2009)

General ve daha st rütbeli subaylar: Manastırlı Haydar Bey oğlu Korgeneral Ahmet İzzet Furgaç Paşa (1864–1937), Şumnulu Hüseyin Bey oğlu Tuğgeneral Hüsamettin Karaoytav Paşa (1870–1951), Rusçuklu Nihat Bey oğlu Tümgeneral Ömer Fahrettin Türkkan Paşa (1868–1948), Bosnalı Ahmet Bey oğlu Tümgeneral Mehmet Ali Paşa, Filibeli Şerif Bey oğlu Tuğgeneral Mehmet Rıza Paşa (1875–1937), Selanikli Mehmet Bey oğlu Tuğgeneral Abdülkerim pelimi Paşa (?-1923), Selanikli Saraylı Mustafa Efendi oğlu Tuğgeneral Mehmet Remzi Avcı Paşa (1876-1945), Yanyalı Mehmet Vehip Bey oğlu Tümgeneral *Mehmet Vehip Kai Paşa* (1875-1940), Köprülülü Tümgeneral *Ahmet Faik (olak) Paşa* (1876-1916).

Kurmay Albay: Manastırlı İbrahim Bey oğlu Kurmay Albay Halil İbrahim Recai zhisar Bey, Bosnalı Osman Bey oğlu Kurmay Albay Ali Sezer Bey (1871–1948), Servili Hacı Ahmet Tevfik Bey oğlu Kurmay Albay Mehmet Vehbi Kıpçak Bey (1875–1946), Bosnalı Hasan Bey oğlu Kurmay Albay Hasan Vasfi Orbay Bey (1876–1938), Manastırlı Mehmet Tevfik Bey oğlu Kurmay Albay Sadık Sabri Bey, Filibeli İbrahim Ethem Bey oğlu Kurmay Albay *Nihat Anılmış* Bey (1878-1954), Yenibaheli Recep Bey oğlu Kurmay Albay Ömer Lütfi Erinol Bey

(1880- 1939), Priştinalı Plevne şehidi Yüzbaşı Emin Bey oğlu Kurmay Albay Cafer Tayyar Eğilmez Bey (1878-1958), Selanikli Ali Rıza Bey oğlu *Kurmay Alay Mustafa Kemal Atatürk*.

Albaylar: Naslıçlı Hacı Ahmet Bey oğlu Yarbay *Hasan Askeri Yücekök* Bey (1868–1938), Varnalı Süleyman Bey oğlu Albay Hasan Kıpçak Bey, Bosnalı Osman Bey oğlu Kurmay *Albay Ali Sezer Bey*, Manastırlı Albay *Mehmet Şefik Aker Bey* (1877–1964), Bosnalı Hamza Bey oğlu Albay Mustafa Asım Berkman Bey (1878-1957), Manastırlı Ali Bey oğlu Albay Halil Bey.

Yarbaylar: İşkodralı İsmail Bey oğlu *Kurmay Yarbay Fahrettin Altay Bey* (1880-1974), Manastırlı Selim Bey oğlu Kurmay Yarbay Hafız İsmail Hakkı Bey (1879-1915) (Tifüsten vefat Erzurum Karakapı Şehitliğinde metfundur), Filibeli Hasan Bey oğlu *Kurmay Yarbay Süleyman İlhami Bey* (1 Eylül 1916 tarihinde şehit oldu), Manastırlı Süvari Yüzbaşı Hasan Tahsin Bey oğlu Kurmay Yarbay Mehmet Kazım Dirik Bey (1881-1941), Selanikli Osman Bey oğlu *Kurmay Yarbay Mehmet Nuri Conker Bey* (1882-1937), Prizrenli Vehbi Bey oğlu Kurmay Yarbay Süleyman Askeri Bey (1885-1915), Köprülülü Süvari Albay İsmail Nazmi Bey oğlu Kurmay Yarbay Kazım Fikri Özalp Bey (1882-1968), Sofyalı Hacı Eyüp Bey oğlu *Yarbay Ali Rıza Bey*, Saraybosnalı Mehmet Bey Oğlu Yarbay Seyfullah Bey, Manastırlı Mehmet Bey oğlu Yarbay Mustafa Şevki Bey, Yanbolulu Hakkı Bey Oğlu Yarbay Abbas Hilmi Bey, İslimiyeli Mustafa Bey oğlu Yarbay Ali Rıza Bey, Bosnalı Abdullah Bey oğlu Yarbay Mehmet Tahir Süleymanoviç Bey, Fındıklılı Mehmet Bey oğlu Yarbay Osman Nuri Kirişçioğlu Bey, Filibeli Mehmet Bey oğlu Yarbay Rıfat Bey, Cuma-i Balalı Ali Bey oğlu Yarbay Ali Kadri Başol Bey (1871- 1954), Selanikli Mustafa Bey oğlu Kurmay Yarbay Ömer Lütfi Erinol Bey (1877- 1941), Selanikli Mustafa Bey oğlu Kurmay Yarbay Şükrü Naili Gökberk (1876- 1936), Manastırlı Muzaffer Bey oğlu Yarbay Hüseyin Avni Zaimler Bey (1877-1930), Manastırlı Nazif Bey oğlu Yarbay Süleyman Sabri Bey (1873-1941), Manastırlı Adem Bey oğlu Yarbay Emin Zihni Bey, Manastırlı Zülfü Bey oğlu *Yarbay Salih Ulvi Sezer Bey* (1875-1948), Kavaklı Mustafa Bey oğlu Yarbay Mustafa Bey (?-1916), Kandiyeli Adem Bey oğlu Yarbay Ahmet Şemsettin Bey (1876-1952), Manastırlı Rüstem Bey oğlu Yarbay Ahmet Rıza Bey, Prizrenli Veli Bey oğlu Yarbay Ali Vehbi Aşan Bey (1874-1949), Kızanlıklılı Abdullah Bey oğlu Yarbay Mehmet Ali Sevingen Bey, Manastırlı Fazıl Bey oğlu Yarbay Akif Erdemgil Bey (1876-1962), Kalkandelenli Rüstem Bey oğlu Yarbay Recep Vehbi Bey, Selanikli Mustafa Bey oğlu Yarbay Mehmet Sıtkı Üke Bey (1877-1941), Bosnalı Ali Haydar Bey oğlu Yarbay Mehmet Ziya Bey (1877-1917).

Binbaşılar: Kılıklı Mehmet Ali Bey oğlu Kurmay Binbaşı Hüseyin Hüsnü Kılış Bey (1881–1946), Ustrumcalı Şevki Bey oğlu *Kurmay Yüzbaşı Ali Galip Türker Bey* (?- 1952), Tırnovacıklılı Hafız Hasan Bey oğlu *Kurmay Binbaşı Mehmet Hayri Tarhan Bey* (1880–1934), Eskihamamlı Abdullatif Bey oğlu Binbaşı İbrahim Halil Özden Bey, Manastırlı Abdurrahman Bey oğlu Binbaşı Mustafa Sabri Bey, Manastırlı Mehmet Bey oğlu Binbaşı Ömer Lütfü Bey,

Plevneli Halil Bey oğlu Binbaşı Ahmet Ayaydın Bey, Yanyalı Hasan Bey oğlu Binbaşı Kamil Yasan Bey, Manastırlı Hüseyin Bey oğlu *Binbaşı Mehmet Ali Bey*, Küçükhamamlı Cemil Bey oğlu Binbaşı Saffet Bey, Bosnalı Mustafa Bey oğlu Binbaşı Ahmet Kadri Güreker Bey (?-1942), Eğinli Hüseyin Şefik Bey oğlu Binbaşı Hacı İsmail Hakkı Bey (1872–1930), Eski Zağralı Yusuf Bey oğlu Binbaşı Ahmet Adem Bey, Pazarcıklı Mustafa Bey oğlu Binbaşı Abdurrahman Bey, Filibeli Süleyman Bey oğlu *Binbaşı Hüseyin Nuri Balcı Bey* (1876-1925), Şumnulu Mehmet Esat Bey oğlu *Binbaşı Hafız Cevdet Bilge Bey* (1876-1951) (12 Temmuz 1915'te Kerevizdere muharebelerine yaralandı), Kızanlıklı Hasan Bey oğlu *Binbaşı Osman Arif Ertürk Bey*, Köstenceli Muharrem Bey oğlu *Binbaşı Ahmet Muhtar Bey* (1874-1921), Manastırlı Salih Bey oğlu Binbaşı Ali Şevki Bey (1875-1915) (Sarıkamış muharebelerinde şehit oldu), Manastırlı Nasuh Bey oğlu Binbaşı Adem Sabri Yurdasin Bey (1874-1950), Manastırlı Ali Bey oğlu Binbaşı Mehmet Necip İbar Bey, Yenişehirli Abdurrahman Bey oğlu Binbaşı Mustafa Rahmi Bey, Bosnalı Yunus Bey oğlu Binbaşı Abdullah İlhami Bey, Tırnovalı Mustafa Bey oğlu Binbaşı İsmail Hakkı Mete Bey (1875-1947), Tolçalı Mustafa Bey oğlu Binbaşı Ahmet Hamdi Bey, Manastırlı Demirşah Bey oğlu *Binbaşı Zekeriya Kandemir Bey* (1875-1942), Manastırlı Adem Bey oğlu Sahra Topçu Binbaşı Ahmet Nazif Bey, Tatarpazarlı Faik Bey oğlu Binbaşı Şerif Yaçağaz Bey (1876-1938), Sofyalı Abdurrahman Bey oğlu *Binbaşı Mehmet Fehmi Tınaztepe Bey* (1876-1956), Vidinli Hüseyin Bey oğlu Binbaşı Mehmet Şinasi Bey, Göriceleli Musa Bey oğlu Binbaşı Mustafa Celal Bey (1878-1918), Varnalı Ahmet Hamdi Bey oğlu Binbaşı Yahya Nafiz Bey, Manastırlı Ethem Bey oğlu Binbaşı Mehmet İrfan Bey (1880-1937), Vidinli Ahmet Bey oğlu Binbaşı Ali Şükrü Ünlüoğlu Bey, Manastırlı Memiş Bey oğlu Binbaşı Ziya Vehbi Bey (1880-1941), Üsküplü İbrahim Bey oğlu Binbaşı Mehmet Kemal Doğan Bey (1879-1951), Naslıçlı Cafer Bey oğlu *Binbaşı Süleyman Nazmi Bey* (1879-1925), Selanikli Hüseyin Bey oğlu Binbaşı Ahmet Fuat Bulca Bey (1881-1962), Gümülcüneli Ali Bey oğlu Binbaşı Hüsnü Rıza Ünsal Bey (1883-1957), Selanikli Salim Bey oğlu Binbaşı Ahmet Rıfat Bey, Selanikli Demir Ali Bey oğlu *Binbaşı Ahmet Zeki Soydemir Bey* (1883-1954), Vilçitrinli Hilmi Bey oğlu Jandarma Binbaşı Mirza Bey, Küçükpiyaleli Deniz Harp Okulu mezunu Abdulkadir Bey oğlu Muavenet-i Milliye Muhribi süvarilerinden Hüseyin Hilmi Bey, Yanyalı Ataullah Bey oğlu Binbaşı İzzettin Çalışlar Bey (1882-1951).

Yüzbaşı: Pirlepelî Hasan Bey oğlu Kıdemli Yüzbaşı *Mustafa Kazım Bakıroğlu Bey* (1878-1948), Eskialipaşalı Mehmet Arif Bey oğlu Kıdemli Yüzbaşı Necmettin Sarana Bey (1877-1917), Lofçalı Nuri Bey oğlu Kıdemli Deniz Yüzbaşı Refet Bey, Sofyalı Süleyman Bey oğlu Kıdemli Yüzbaşı Sadettin Bey, Filibeli Ali Bey oğlu *Kıdemli Yüzbaşı Behçet Bey*, Radovişteli Hasan Bey oğlu Yüzbaşı İbrahim Bey, Selanikli Hayrettin Bey oğlu *Yüzbaşı Demir*

Ali Somdemir Bey, Yanyalı Mehmet Bey oğlu Yüzbaşı Ahmet Hakkı Özgenel Bey (1881-1948) , Üsküplü Hüseyin Bey oğlu Yüzbaşı Ali Sakıp Özakın Bey (1883-1962),

Manastırlı Tevfik Bey oğlu Teğmen Hasan İskender Akkoç Bey.

Birinci dünya savaşı komutanların 12'sinin sınıfı süvari, biri ağır topçu, üçü seyyar topçu, 12'si sahra topçusu, yedisi topçu, biri istihkâm, biri jandarma, diğerleri piyadedir.

C. Kurtuluş Savaşı'nda Balkanlılar (GKB, 2010)

Generaller: Mareşal Mustafa Kemal Atatürk Paşa, Korgeneral Mehmet Kemal Doğan Paşa, Korgeneral Hüseyin Hüsnü Kılış Paşa, Korgeneral Rüştü Akın Paşa, Korgeneral Ali Rıza Artunkal Paşa, Tümgeneral Ahmet Hakkı Özgener Paşa, Tümgeneral Fevzi Akıncılar Paşa, Tümgeneral Hüsnü Rıza Ünsal Paşa, Tümgeneral Mehmet Sıtkı Üke Paşa, Tümgeneral Mustafa Nazmi İnan Paşa, Tümgeneral Osman Nuri Tufan Paşa, Tuğgeneral Ahmet Nuri Diriker Paşa, Tuğgeneral Hüseyin Avni Zaimler Paşa, Tuğgeneral Mehmet Şevki Doğan Paşa, Tuğgeneral Mehmet Fehmi Tinaztepe Paşa,

Kurmay Albaylar: Kurmay Albaylar Ahmet Şemsettin Salur Bey, Kurmay Albaylar Faik Sezer Bey, Kurmay Albaylar Hüseyin Hüsnü Demirtepe Bey, Kurmay Albaylar İsmail Hakkı Aytuna Bey, Kurmay Albaylar İsmail Hakkı Karataylı Bey.

Albaylar: Albay Ahmet Rıza Bey, Albay Ali Vehbi Aşan Bey, Albay Celal Öngen Bey, Albay Hacı Hasan Bey, Albay Hafız Cevdet Bilge Bey, Albay İbrahim Ethem Kıpçak Bey, Albay İsmail Hakkı Mete Bey, Albay Mehmet Nazmi Toker Bey, Albay Mustafa Naci Bey, Albay Nazif Bey, Albay Osman Arif Ertürk Bey, Albay Salih Ulvi Sezer Bey, Albay Salih Zeki Bey, Albay Seyfullah Bey, Albay Abdülkerim Sunday Bey, Albay Ahmet Fuat Bulca Bey, Albay Ali Demir Bey, Albay Ali Rıza Temir Bey, Albay Ali Rıza Ülgenalp Bey, Albay Ali Tevfik Vardar Bey, Albay Firuz Hatunoğlu Bey, Albay Galip Tüten Bey, Albay Hüseyin Hicrani Bey, Albay Hüseyin Hüsnü Sıdal Bey, Albay Mehmet Şükrü Tetik Bey, Albay Mustafa Kazım Bakıroğlu Bey, Albay Ömer Hilmi Gür Bey, Albay Ömer Kirami Tuz Bey, Albay Ramiz Özalp Bey, Albay Recep Yazıcıoğlu Bey.

Kurmay Yarbaylar: Kurmay Yarbay Esat Faik Şen Bey, Kurmay Yarbay Halil Gücer Bey, Kurmay Yarbay Salih Zeki Kızanlık Bey.

Yarbaylar: Yarbay Ahmet Kadri Başol Bey, Yarbay Ali Rıza Bey, Yarbay Hüseyin Nuri Balcı Bey, Yarbay İsmail Hakkı Bey, Yarbay Kamil Yasan Bey, Yarbay Mehmet Akif Bulat Bey, Yarbay Mehmet Fehmi Bey, Yarbay Mehmet Tahir Süleymanoviç Bey, Yarbay Nazım Alpay Bey, Yarbay Zekeriya Kandemir Bey, Yarbay Akif Dikyar Bey, Yarbay Ali Haydar Özcandarlı Bey, Yarbay Ali Reşat Ayman Bey, Yarbay Ali Sakıp Özakın Bey, Yarbay Ali Şük-

rü Ünlüoğlu Bey, Yarbey Emin Hüsnü Görker Bey, Yarbey İsmail Hakkı Bey, Yarbey Necmettin Sarana Bey, Yarbey Remzi Omay Bey, Yarbey Yusuf Kamil Bey, Yarbey Yusuf Ziya Bey.

Kurmay Binbaşılar: Kurmay Binbaşı Hasan İskender Akkoç Bey, Kurmay Binbaşı Hasan Tahsin Beştepe Bey.

Binbaşılar: Binbaşı Ahmet Muhtar Bey, Binbaşı Osman Nuri Toros Bey, Binbaşı Ahmet Rifat Bey, Binbaşı Ali Rıza Bey, Binbaşı Galip Bey, Binbaşı Mehmet Nezir Bey, Binbaşı Süleyman Nazmi Bey, Binbaşı Şerif Bey.

Kurtuluş Savaşı komutanların 17'sinin sınıfı süvari, biri ağır topçu, ikisi seyyar topçu, altısı sahra topçusu, 12'si topçu, dördü istihkâm, dördü jandarma, diğerleri ise piyadedir.

II: ÇANAKKALE CEPHESİNDE BALKANLILAR

A. Çanakkale Cephesinde Balkanlı Komutanlar

Tuğgeneral Mehmet Esat Bülkat Paşa (1862-1952) (BOA, İ, HB, 1334. M/10) 3 ncü Kolordu (BOA, İ, HB, 1333. Ra/3; BOA, MB, 909/104) ve Kuzey Grubu Komutanı,

1862 yılında Yanya'da doğdu. Yanya Belediye Başkanı Mehmet Emin Efendi'nin oğludur. 1884'te Harp Okulu'ndan, 1890'da da Harp Akademisi'nden mezun oldu. Peşinden 4 yıllık Alman Harp Akademisini bitirdi. Harp Akademisi'nde Ders Nazırlığı yaparak Enver Paşa, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak gibi pek çok ünlü komutan ve yöneticilerin hocası ve yöneticisi oldu. Osmanlı - Yunan ve Balkan Savaşı'nın her kademesinde hizmet gördü. Kardeşi Vehip Bey ile birlikte 'Yanya Müdafii' olarak haklı bir ün kazandı. Çanakkale Cephesi'nde 3 ncü Kolordu ve Kuzey Grubu Komutanlığı yaptı. 12 Ekim 1915'te 1 nci Ordu Komutanlığına tayin edildi. Mesleği ile ilgili eserler ve anılar yazdı. 1919 yılında kendi isteğiyle emekli oldu. 1955 yılında vefat etti.

Tuğgeneral Mehmet Vehip Kaçı Paşa (Çanakkale III, 1980: 211), 2 nci Ordu Komutanı,

1875 yılında Yanya'da doğdu. Yanya Belediye Başkanı Mehmet Emin Efendi'nin oğludur. 1897'de Harp Okulu'ndan, 1900'de de Harp Akademisi'nden mezun oldu. 1909'da Harp Okulu Komutanlığına atandı. Balkan Savaşı'nın her kademesinde hizmet etti. Ağabeyi Esat Bey ile birlikte 'Yanya Müdafii' olarak haklı bir ün kazandı. 6 Temmuz 1915 günü Çanakkale Cephesi Güney Grup Komutanlığına 2 nci Ordu Komutanı olarak atandı (ATASE Arşivi, Kls. 3473, Dos. H-12, F.8-25). 9 Temmuz'da görevine başladı. İkinci Kerevizdere, 6-13 Ağustos Muharebeleri ile 6 Ekim 1915 gününe kadar Seddülbahir bölgesi muharebelerinin komutanlığını yürüttü. Bu tarihten itibaren 2 nci Ordu birlikleri Trakya'ya intikal etmeye başladı. 1940 yılında vefat etti.

Tuğgeneral Çolak Ahmet Faik Paşa, 2 nci Kolordu Komutanı,

1876 yılında Köprülü'de doğdu. 1897 yılında Topçu Harp Okulu'ndan, 1899'da da Harp Akademisi'nden mezun oldu. Çolak Ahmet

Faik (1876–1916) Bey, Balkan Savaşı'nın her kademesinde hizmet ifa etti. 29 Kasım 1914'te 2 nci Kolordu Komutanı olarak atandı. Çanakkale Cephesinde 29 Haziran 1915'te Zığındere Muharebelerinde Sağ Kanat Komutanlığı yaptı. Seddülbahir 6–13 Ağustos 1915 Muharebelerinde 2 nci Kolordu Komutanı olarak hizmet verdi. Peşinden Sarıkamış Murat Mihverindeki Muharebelere iştirak etti. 30 Ağustos 1916 saat 05.10'da Bingöl'ün Karakoç mevkiinde, gözetleme yerinde başından vurularak şehit olmuştur. Mezarı Bingöl'de anıt yanındadır (Görgülü, 1993: 74, 80, 119)

Kurmay Albay (Tümgeneral) Nihat Anılmış Bey Müstahkem Mevki Komutanı,

1878 yılında Filibe'de doğdu. İbrahim Ethem Bey'in oğludur. 1897'de Harp Okulu'ndan, 1900'de de Harp Akademisi'nden mezun oldu. Balkan savaşında büyük hizmetler ifa etti. 21 Mart 1915'te 2 nci Ordu Kurmay Başkanı, 3 Ekim 1915'te Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Komutanı oldu. İstiklal Savaşında da büyük yararlıklar gösterdi. 1954 yılında vefat etti.

Kurmay Albay (Mareşal) Mustafa Kemal Atatürk (BOA, İ, HB, 1333. Ra/3; BOA, İ, HB, 1333. N/43; BOA, İ, HB, 1333. L/19; BOA, HR. MA, 1144/20; BOA, İ, TAL, 1334. Ra/39; BOA, DH. UMVM, 78/6) 19 ncu Tümen ve Anafartalar Grup Komutanı,

1881 yılında Selanik'te doğdu. Ali Rıza Efendi'nin oğlu-dur. 1899'da Harp Okulu'ndan, 1905'te de Harp Akademisi'nden mezun oldu. 20 Ocak 1915'de Mustafa Kemal Bey 3 ncü Kolordu emrinde Te-kirdağ'da kurulacak olan 19 ncu Tümen Komutanlığına atandı. 19. Fır-ka, 23 Mart 1915'te Müstahkem Mevki Komutanlığı emriyle Eceabat bölgesinde ihtiyata alındı. 25 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'na İtilaf Devletleri'nin yaptığı çıkartmalarıyla Çanakkale Savaşı başladı. Yarbay Mustafa Kemal Bey Arıburnu'na çıkan ANZAC birliklerinin yarımada içine ilerlemesini Conkbayırı'nda durdurdu. 1 Haziran 1915-te Albaylığa

yükseldi. http://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Kemal_Atat%C3%BCrk_-_cite_note-Genkur1972-23 İngilizlerin Ağustos ayında Suvla Körfezi'ne yap-tığı ikinci çıkartmadan sonra, 8 Ağustos 1915 akşamı Anafartalar mevkiinde bulunan birliklerinin komutanı oldu. 9-10 Ağustos'ta Ana-fartalar Zaferi'ni kazandı. Bu zaferi 17 Ağustos'ta Kireçtepe ve 21 Ağustos'ta ikinci Anafartalar zaferi takip etti. Arkadaşları ile birlikte başkent İstanbul'un ve vatanın müdafaası adına ortaya koyduğu enerji, kayda değer niteliktedir. Ordu Komutanı ile arasındaki 'sui tefekkür ve bürudet' derinleşmeye başlayınca "sağlık" gerekçe gösterilerek (Çalış-lar, 2007: 28), 10 Aralık 1915 günü bölgeden ayrıldı. Pek çok eser de kaleme aldı.

Kurmay Albay Ali Sezer Bey 5 nci Ordu Menzil Müfettişi,

1871 yılında Bosna'da doğdu. Osman Bey'in oğludur. 1892-de Harp Okulu'ndan, 1898 'de de Harp Akademisinden mezun oldu. 30 Mart 1915'te 5 nci Ordu Menzil Müfettişi olarak görev aldı. 1948 yılında vefat etti.

Kurmay Albay Hasan Vasfi Orbay Bey Uzunköprü-Akbaş hattı Komutanı,

1876 yılında Bosna'da doğdu. Hasan Bey'in oğludur. 1893'de Harp Okulu'ndan, 1898'de de Harp Akademisi'nden mezun oldu. 31

nci Erzincan Tümen Komutanı iken 3 Nisan 1915'te emekli oldu. 4 Temmuz 1915 tarihinde tekrar göreve alındı ve Uzunköprü – Akbaş Menzil Hattı Komutanı olarak atandı. 1938'de vefat etti.

Albay (Orgeneral) Fahrettin Altay Bey (BOA, İ, HB, 1333. N/137; BOA, HR. SYS, 2218/43; BOA, HR. SYS, 2294/67; BOA, HR. SYS, 2218/36) 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanı,

1880 yılında İşkodra'da doğdu. İsmail Bey'in oğludur. 1897'de Harp Okulu'ndan, 1902'de de Harp Akademisi'nden mezun oldu. 1913 yılında 4 ncü Kolordu Kurmaylığına atandı. 20 Ekim 1914'te de 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanlığına atandı. Çanakkale Cephesinde de Tuğgeneral Mehmet Esat Bülkat Paşa'nın yanında bu vazifesine devam etti. 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanıydı. Çanakkale Savaşından sonra kılıçlı altın liyakat ve gümüş imtiyaz savaş madalyaları ile ödüllendirildi. 1915'te Harbiye Nezareti Müsteşar Muavinliği görevine tayin odu ve aynı yıl Albaylığa terfi etti. Birçok eser vücuda getirdi. 1974 yılında vefat etti.

Yarbay (Albay) Hasan Askeri Yücekök Bey 2 nci Tümen Komutanı,

1868 yılında Naslıç'te doğdu. Hacı Ahmet Bey'in oğludur. Harp Akademisi'nden mezun oldu. Osmanlı - Yunan ve Balkan Muharebele-rine iştirak etti. Aralık 1914 tarihinde 1 nci Kolordu 2 nci Tümen Komutanı olarak atandı. 11 Mayıs 1915'te İstanbul'dan Çanakkale Cephesine görevlendirildi. Kuzey'de 2 nci Tümen Komutanı olarak 19 Mayıs Türk Taarruzuna katıldı. Güney'de 3 ncü Kirte, 1 nci Kereviz-dere Muharebelerine iştirak etti ve büyük başarılarla imza attı. 18 Aralık 1915'te Irak'a giderek 13ncü Kolorduya katıldı. 1938 yılında vefat etti.

Kurmay Yarbay Mehmet Hayri Tarhan Bey Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı,

1880 yılında Tırnovacık'ta doğdu. Babası Hafız Hasan Bey'dir. 1897'de Harp Okulu'ndan, 1902'de de Harp Akademisi'nden mezun oldu. Balkan Savaşında kurmay hizmetlerinde bulundu. 2 nci Kolordu Kurmay Başkanı, 1 Mayıs 1915'te 6 ncı Kolordu Kurmay Başkanı oldu. 15 Mayıs 1915'te grup teşkilatına geçilmesiyle (Çanakkale II, 1978: 190) Saros Grubu Kurmay Başkanlığına, Ağustos 1915'te de Anafartalar Grubu Kurmay Başkanlığına, 30 Ağustos 1915'te de Anafartalar Grup Kumandanlığının iki kısma ayrılması üzerine 2 nci Mürettep Kolordu Kurmay Başkanlığına atandı. 16 ncı Kolordu karargâhının teşkil etmesi üzerine 16 ncı Kolordu Kurmay Başkanlığı, 26 Eylül 1915'te de 15 ncı Kolordu Kurmay Başkanlığı görevini yürüttü. 1934 yılında vefat etti.

Kurmay Yarbay (Albay) Mehmet Nuri Conker Bey 8 nci Tümen Komutanı,

1882 yılında Selanik'te doğdu. Osman Bey'in oğludur. 1902'de Harbiye'yi 1905'de Harp Akademisi'ni bitirdi. Balkan Savaşında Çanakkale Boğazı Kolordusu Kurmaylığına atandı. Şubat 1913 günü Bolayır muharebelerinde yaralandı ve tedavi için Almanya'ya gönderildi. 5 Eylül 1915'te Çanakkale cephesi Kuzey Grubuna 8 nci Tümen Komutanı olarak hizmet verdi. 1937 yılında vefat etti.

Yarbay Salih Ulvi Sezer Bey Seddülbahir Sol Cenah Topçu Komutanı

1875 yılında Manastır'da doğdu. Zülfü Bey'in oğludur. 1895'te Topçu Harp Okulu'ndan mezun oldu. Seddülbahir Muharebelerinde 7 nci Tümen 7 nci Topçu Alay Komutanı olarak, peşinden de Sol Cenah Topçu Komutanı olarak görev aldı. 1948 yılında vefat etti.

Yarbay (Albay) Mehmet Şefik Aker Bey 27 nci Piyade Alayı (BOA, İ, HB, 1334. M/117) Komutanı ve 19 ncu Tümen Komutanı,

1877 yılında Manastır'da doğdu. Selim Bey'in oğludur. 1896'da Harp Okulu'ndan mezun oldu. Önce 9 ncu, sonra 19 ncu Tümen'e 27. Alay komutanlığına atandı. 25 Nisan 1915 günü Gelibolu Yarımadası'na yapılan çıkartmalarla başlayan Çanakkale Savaşları sırasında emrindeki 27. Alay'la pek çok çatışmaya katıldı. 8 Ağustos 1915 tarihinde Albay Mustafa Kemal Bey'in Anafartalar Grup Komutanlığı'na atanması üzerine boşalan 19. Tümen komutanlığını üstlendi. 1964 yılında vefat etti.

Kurmay Binbaşı İzzettin Çalışlar Bey 19 ncu Tümen Kurmay Başkanı ve Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı,

1882 yılında Yanya'da doğdu. Ataullah Bey'in oğludur. 1903'te Mühendishane-i Berr-i Hümayun'dan, 1906'da Harp Akademisi'nden mezun oldu. Balkan Savaşlarında bulundu. Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, Çanakkale cephesinde görevlendirildiğinde, o sırada binbaşılığa yükselmiş olan İzzettin Bey'i 19. Tümen Kurmay Başkanı olarak yanına çağırdı; bu görevi, daha sonra Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı olarak devam etti. Savaş sonrası eserler yazdı. 1951 yılında vefat etti.

Binbaşı Ahmet Muhtar Bey (1874- 1921) 63 ncü Alay Komutan Vekilidir. Görgülü'ye göre “Seddülbahir bölgesinde 1/2 – 3/4 Mayıs 1915 Gece Taarruzları'nda 7 nci Tümen 21 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Muhtar Bey” bilgisi bu kadardır. İki numaralı dipnotunda ise “Binbaşı Ahmet Muhtar, Çanakkale Muharebelerine hem güney, hem kuzey olmak üzere başından sonuna kadar muharebelere katılmış kahraman Tabur Komutanlarından biridir. Birliği ile Kırklareli'ne intikal halinde iken 18 Ocak 1916 günü Bolayır'da İngiliz donanmasının açtığı ateş sonucu şehit olmuştur (Görgülü, 1993: 67)

1874 yılında Köstence'de doğdu. Muharrem Bey'in oğludur. 1896'da Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. 20 nci Tümen 63 ncü Alay Tabur Komutanı olarak tayin edildi ve Çanakkale Cephesindeki muharebelere katıldı. 1 Aralık 1915'te 63 ncü Alay Komutan Vekili görevinde bulundu. (Bu görev ile Arıburnu Muharebelerine katıldı.) 27 Haziran 1921'de vefat etti.

Binbaşı (Albay) Demir Ali Somdemir Bey 1879 yılında Selanik'te doğdu. Hayrettin Bey'in oğludur. Balkan Savaşlarında bulundu. Çanakkale Cephesinde 10 ncu Tümen 30 ncu Alay 2 nci Tabur Komutanlığı yaptı. 1937 yılında emekli oldu.

Binbaşı İbrahim Şükrü Bey, Selanik'te doğdu. Şerif Bey'in oğludur. 1895'da Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katıldı. 2 nci Kolordu 15 nci Alay Komutan Muavini olarak atandı. Muharebeler esnasında yaralandı ve tedavi gördü. 29 Mayıs 1915'te tekrar görevine döndü. 7 Ağustos 1915 şehit oldu.

Binbaşı İbrahim Bey 1875 Radovişte'de doğmuştur. Hasan Bey'in oğludur. 1898'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katılmıştır. 10 Temmuz 1915'te Arıburnu bölgesinde 57 nci alay 1 nci Tabur Komutanı olarak tayin edildi. Yaralanıp İstanbul'a tedavi için gönderildi ve tedavi sonrası görevine döndü. 57 nci alay 3 nci Tabur Komutanlığına tayin edildi. 1923 yılında emekli oldu.

Binbaşı (Tuğgeneral) Mehmet Fehmi Tınaztepe Bey 1876 yılında Sofya'da doğdu. Abdurrahman Bey'in oğludur. Bakan Savaşlarına katılmıştır. 72 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı olarak atandı. 1936'da emekli oldu. 1956 yılında vefat etti.

Binbaşı (Yarbay) Ahmet Şemsettin Bey 1876 yılında Kandiye'de doğmuştur. Âdem Bey'in oğludur. 1895'te Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Osmanlı-Yunan Trablusgarp ve Bakan Savaşlarına katılmıştır. Kerevizdere ve Zığındere Muharebelerinde ağır şekilde yaralandı. Tedavisi gördü. Diğer cephelerde görev aldı. 1952 yılında vefat etti.

Binbaşı Ahmet Nazif Bey 1877 yılında Manastır'da doğdu. Âdem Bey'in oğludur. 1898'de Topçu Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katılmıştır. Arıburnu'nda (19 ncu Tümen) Topçu Grubu Komutanı olarak görev aldı. 1923 yılında emekli oldu.

Binbaşı (Korgeneral) Ali Galip Türker Bey Ustrumca'da doğdu. 1905'te Harp Okulu'ndan, 1908'de de Harp Akademisi'nden mezun oldu. Trablusgarp ve Balkan Savaşında bulundu. 8 nci Tümen Kurmaylığına, 20 Aralık 1915'te de 15 nci Kolordu Kurmaylığına atandı. 1952 yılında vefat etti.

Binbaşı (Yarbay) Ali Rıza Bey 1872 yılında Sofya'da doğdu. Hacı Eyüp Bey'in oğludur. 1891'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Osmanlı-Yunan ve Balkan Savaşlarına katılmıştır. 8 nci Tümen 22 nci Alay Komutanı, 170 nci Alay Komutan Vekili olarak görev olarak yapmıştır. 1923 yılında emekli olmuştur.

Binbaşı (Albay) Hafız Cevdet Bilge Bey 283 1876 Şumnu/Bulgaristan'da doğdu. Mehmet Esat Bey'in oğludur. 1896'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Osmanlı-Yunan, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına katılmıştır. 10 ncu Alay 3 ncü Tabur Komutanı olarak 3 Temmuz 1915 Kerevizdere muharebelerine katıldı. 12 Temmuz'da yaralandı. Tedavi sonrası diğer cephelerde bulundu. 1934 yılında emekli oldu. 1951 yılında vefat etti.

Binbaşı (Albay) Osman Arif Ertürk Bey 1878 yılında Kızanlık'ta doğdu. Hasan Bey'in oğludur. 1896'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Osmanlı-Yunan ve Balkan Savaşlarına katılmıştır. 41 nci Alay 3 ncü Tabur Komutanı olarak Kerevizdere muharebelerine katıldı. 1930 yılında emekli oldu.

Binbaşı Süleyman Nazmi Bey 1879 yılında Naslıç'te doğdu. Cafer Bey'in oğludur. 1900'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına katılmıştır. Çanakkale'de 1 nci Topçu Alayı 1 nci Tabur Komutanı olarak görev yaptı.

Binbaşı Mehmet Ali Bey 1874 yılında Manastır'da doğdu. Hüseyin Bey'in oğludur. 1894'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Osmanlı-Yunan ve Balkan Savaşlarına katılmıştır. 3 ncü Kolordu 7 nci Tümen 19 ncu Alay Komutanı olmuştur. 1923 yılında emekli olmuştur.

Binbaşı (Yarbay) Zekeriya Kandemir Bey 1875 yılında Manastır'da doğdu. Demir Şah oğludur. 1898'de Topçu Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katılmıştır. Tümen Topçu Komutanı olarak görev yapmıştır. 1923 yılında emekli olmuştur.

Binbaşı Kemal Bey Ohri doğumludur. 3 ncü Kolordu Harekât Şube Müdürü peşinden Kuzey Grubu Karargâh Kurmayı'dır. 24 Mayıs 1915 günü Arıburnu'nda sekiz saatlik mütareke görüşmelerini yapan subaydır.

Kıdemli Yüzbaşı (Binbaşı) Behçet Bey 1879 yılında Filibe'de doğdu. Ali Bey'in oğludur. 1895'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katılmıştır. 11 nci Süvari Alayı 4 ncü Bölük Komutanı'dır. 1923 yılında emekli olmuştur.

Kıdemli Yüzbaşı (Yarbay) Necmettin Sarana Bey 1881 yılında Eskiialipaşa'da doğdu. Mehmet Arif Bey'in oğludur. 1902'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katılmıştır. 71 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı olarak atandı. 1923 yılında emekli olmuştur.

Kıdemli Yüzbaşı Albay Mustafa Kazım Bakıroğlu Bey 1878 yılında Pirlepe'de doğmuştur. Hasan Bey'in oğludur. 1900'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına katılmıştır. Müstahkem Mevki Komutanlığı 1 nci Muhasara Taburu Komutanı'dır. 1933 yılında emekli olmuştur.

Kıdemli Yüzbaşı (Albay) Sadettin Bey mezunu, Sofya doğumlu. Süleyman Bey'in oğludur. 1898'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katılmıştır. 63 ncü Alay 3 ncü Tabur Komutanı'dır.

Yüzbaşı (Binbaşı) Ahmet Hakkı Özgenel Bey 1881 yılı Yanya doğumludur. Mehmet Bey'in oğludur. 1898'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Balkan Savaşına katılmıştır. 3 ncü Tümen 32 nci Alay 1 nci Tabur Komutanıdır. 1941 yılında emekli olmuştur.

Yüzbaşı Hasan Fehmi Yanyalı Efendi, 37 nci Alay Makineli Tüfek Bölüğü Komutanıdır (BOA, I, HB, 1333.N/137) .

B. Çanakkale Cephesinde Şehit Komutanlar ve Şehit Mehmetçikler

Balkanlardan Çanakkale Cephesinde şehit düşen komutan ve erlerin memleketleri:

Akova, Aynaruz, Berat, Bosna, Bulgaristan, Cuma, Demirhisar, Drama, Debre, Dirzor, Diva-niye, Eski Zağra, Filibe, Geylan, Ergiri, Girit, Görüce, İşkodra, Kalkandelen, Karakilise, Komanova, Kosova, Manastır, Mitroviçe, Nasliç, Ohri, Pazarcık (Tatarpazarcık), Pirlepe, Priş-tina, Preşova, Preveze, Prizren, Rodos, Radovişte, Romanya, Selanik, Senice, Serfice, Silistre, Siroz, Taşlıca, Taşoz, Usturumca, Üsküp, Vidin, Vodina, Volçettrin, Yakova, Yenicedir .

Çanakkale Şehitlerinin Sayısı ve İlçeleri:

Bulgaristan 28, İşkodra 16, Kosova 65, Manastır 31, Selanik 22, Yanya 12, Debre beş, Romanya dört, Serfice iki, Siroz üç, Filibe üç, Rusçuk altı, Pazarcık (Tatarpazarcık) üç, Silistre üç, Eski Zağra beş, Şumnu beş, Varna bir, Vidin iki Çanakkale şehidine sahiptir.

İşkodra'dan ilçesi belli olanlar: Tiran ve Dıraç.

Kosova'da ilçesi belli olanlar: Üsküp 27, Preşova, Prizren 6, Üsküp, Geylan (Keylan) 2, Senice 2, Yakova, Radovişte, Taşlıca, Akva (Akova) 2i, Kalkandelen 7, Komanova, Piriştine, Pireşova 2, Taşlıca.

Manastır'da ilçesi belli olanlar: Pirlepe 1, Filorina 2, Ohri 1.

Selanik'te ilçesi belli olanlar: Taşoz 1, Aynaruz 1, Vodina 2, Usturumca 1, Tikveş 1, Yenice 1.

Yanya ile ilgili ilçesi kayıtlı değildir.

Romanya Askerlik Şubesi belli olanlar: Romanya 1.

Serfice Askerlik Şubesi belli olanlar: Kayalar 1.

Siroz Askerlik Şubesi belli olanlar: Demirhisar 1.

Askerlik Şubeleri:

Bulgaristan vilayetinden Askerlik Şubesi belli olanlar: Rusçuk 4, Beşiktaş, Sultanahmet, Varna, Silistre, Cihangir, Tatarpazarcık.

İşkodra'dan Askerlik Şubesi belli olanlar: İşkodra dört, Kadıköy bir, Fatih bir, Bursa bir, Hasköy bir, Dıraç ikidir.

Kosova'dan Askerlik Şubesi belli olanlar: Seydişehir, Prizren, Bakırköy iki, Geylan, Köprülü iki, Süleymaniye iki, Yakova, Bursa iki, Fatih üç, Konya, Komanova Üsküp, Kosova 2, Kırklareli, Mitroviçe, Volçettrin, Köprülü 2, İstip, Kalkandelen.

Manastır'da Askerlik Şubesi belli olanlar: Kadıköy, Üsküdar, Manastır, Kılıçali 2, Aksaray, Beşiktaş, Bakırköy.

Selanik'te Askerlik Şubesi belli olanlar: Selanik 4, Tire, Fatih, Adana, Aynuz, Taşoz, Köprülü.

Yanya'da Askerlik Şubesi belli olanlar: Yanya 3, Bakırköy, Kılıçali, Kasımpaşa, Teşvi-kiye.

Bosna Askerlik Şubesi belli olanlar: Bosna.

Berat Askerlik Şubesi belli olanlar: Berat.

Debre Askerlik Şubesi belli olanlar: Debre, Edremit.

Görüşe Askerlik Şubesi belli olanlar: Kılıçalipaşa.

Preveze Askerlik Şubesi belli olanlar: Preveze.

Çanakkale Şehitlerinin Adları:

Abbas, Abdullah 2, Abdülaziz 4, Abdülhamit, Abdürrahim Nihat, Âdem Sabri, Ahmet 6, Ahmet Şevki, Ahmet Şükrü, Ahmet Adnan, Akif, Ali, Ali Cevat, Ali Fahri, Ali Rıza 4, Ali Şevki, Arif, Arif Ziya, Aziz 4, Bahri, Bahtiyar, Bedri, Cafer, Cafer Sadık, Celal Hadi, Demir, Emin 2, Eşref 2, Eyüp, Eyüp Sabri, Fuat, Feyzi, Hakkı, Hakkı Vasfi, Halit, Halil, Halil İbrahim, Hamza, Hasan 5, Hasan Basri, Hasan Fehmi 2, Hasan Kemal 2, Hasan Sabri, Hasan Vefik, Hasan Tahsin 2, Haşim, Hırsto, Hüseyin 8, Hüseyin Hüsnü 3, Hüseyin Sabri, Hüseyin Şevki, Hüseyin Macit, İbrahim Ethem, Ömer Sabri, İmişiler, İmşir, İrfan, İsmail 2, İsmail Faik, İzzet, İbrahim 2, İdris, İsmail 2, İsmail Hakkı, İsmail Faik, İbrahim, Lütfi, Kamil 2, Kasım, Kazım 3, Koşo, Mahmut, Mahmut Faik, Mahmut Nedim, Mehdi, Mehmet 4, Mehmet Ali 2, Mehmet Fehmi, Mehmet Lütfü, Mehmet Kazım, Mehmet Necip, Mehmet Nail, Mehmet Naim, Mehmet Nuri, Mehmet Salik, Mehmet Sami 2, Mehmet Selim, Mehmet Şani, Mehmet Şükrü, Mehmet Vehbi, Mehmet Zeki, Melik, Murtaza, Mustafa 4, Mustafa Hamit, Mustafa Hazım, Mustafa İhsan, Mustafa Kâşif, Nafi, Necip 2, Nesib, Nuri, Osman, Osman Nuri 3, Osman Niyazi, Ömer, Ramazan, Rauf, Raşit, Receb, Reşit, Raif, Ramiz, Rauf, Ramazan Kamil, Rıfat, Safvet, Sait, Sait Recai, Salih 2, Salim, Salim Nazmi, Selami, Seyfettin, Süleyman 6, Süleyman Sabri, Süleyman Sırrı, Şaban, Şahabettin, Şakir 2, Şefik, Şevket, Şuayb 2, Şükrü 3, Tahsin, Tahir 2, Tefvik, Timur Mesut, Vasil, Vehbi, Yahya, Yahya Hayati, Yaşar 2, Yunus, Yusuf, Yusuf Hüsnü, Yusuf Kenan, Yusuf Ziya 2, Yakup 3, Zekeriya, Zekur, Zeynel Abidin, Ziya .

Subayların ağırlıklı olarak çift adlı olmaları dikkat çekicidir.

Çanakkale Şehitlerinin Baba Adları:

Abdullah 2, Abdulhalim, Abdullatif, Abdurrahman, Âdem, Ahmet 14, Şevket, Ali 14, Aliş, Ali Rıza 2, Ali Süleyman, Anderya, Arif, Atif, Bayram 2, Bekir, Cafer, Derviş 2, Eşref, Eyüp Sami, Farisi, Ferhat, Feyzullah, Galip 2, Hacı Ahmet, Hakkı, Halil 2, Hamit 2, Haris, Hasan 6, Hasan Adli, Hasan Tahsin, Hasip, Hayrettin, Hurşit, Hüseyin 3, Hüsnü, İbrahim 7, İbrahim Ethem, İdris, İlyas 2, İsa, İsmail 4, İsmail Hakkı 2, Kadir, Kahraman, Kanber, Kazım, Mahmut 5, Mehmet 13, Mehmet Ali 2, Mehmet Şakir, Mehmet Şükrü, Muharrem 2, Muhrettin, Muhtar, Murat 2, Murtaza, Musa 2, Mustafa 13, Mustafa İbrahim, Mustafa Sabri, Mümin, Nezir, Nuh, Nurettin, Osman 2, Osman Nuri, Ömer 3, Salih, Salih Muhlis, Selim, Raif, Recep 3, Reşat, Rıfat, Rıza, Sadık, Sait 3, Sami 2, Seyfullah, Süleyman 7, Süleyman Kadir, Süreyya, Şaban 2, Şefik, Şakir, Şerif, Şeyho, Tahir, Talip, Trayan, Tuma, Veli 3, Yahya, Yakup, Yasin, Yaşar, Yusuf 6, Zekeriya 2, Zeynel, Zihni, Zülfikar 2.

İki şehidin baba adı kayıtlı değildir

Çanakkale Şehitlerinin Doğum Yılı:

1851 doğumlu bir, 1869 doğumlu bir, 1872 doğumlu iki, 1873 doğumlu bir, 1874 doğumlu üç, 1875 doğumlu iki, 1876 doğumlu 5, 1877 doğumlu iki, 1879 doğumlu 7, 1880 doğumlu dört, 1881 doğumlu yedi, 1882 doğumlu dört, 1883 doğumlu yedi, 1884 doğumlu beş, 1885 doğumlu beş, 1886 doğumlu altı, 1887 doğumlu altı, 1888 doğumlu 10, 1889 doğumlu 12, 1890 doğumlu yedi, 1891 doğumlu iki, 1892 doğumlu altı, 1893 doğumlu sekiz, 1894 doğumlu altı, 1895 doğumlu iki, 1897 doğumlu üç, 1899 doğumlu bir şehit vardır .

89 şehidin doğum tarihi kayıtlı değildir.

Çanakkale Şehitlerinin rütbelerine göre dağılımı

Yarbay Hüseyin Avni Arıburun Bey (1874–1915), Manastır doğumlu Ali Bey'in oğludur. 1892 tarihinde Harp Okulu'ndan mezun oldu. Osmanlı-Yunan ve Balkan Savaşına katıldı. 1 Şubat 1915'te Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Bey'in 19 ncü Tümen 57 nci Alayı Komutanlığına atandı. 13 Ağustos 1915 günü şehit oldu. Şehit düştüğü yere defnedildi. Törenle 57 nci Piyade Alayının sancağına kurdele ve madalya ile şereflendirildi (BOA, İ, HB, 1334. M/118). İlerleyen yıllarda oğlu Tekin Arıburnu tarafından kabir yaptırıldı.

Yarbay Yusuf Ziya Bey, İşkodra'da doğdu. Hasan Tahsin Bey'in oğludur. 1892 tarihinde Harp Okulu'ndan mezun oldu. Balkan Savaşında bulundu. 3 ncü Kolordu 19 ncu Alay 1 nci Tabur Komutanı olarak atandı. Seddülbahir 1-2 Mayıs Muharebelerinde yaralandı. 24

Temmuz 1915'te 21 nci Alay Komutanı olarak tayin edildi. 11 Ağustos 1915'te Anafartalar Muharebesinde Damakçılar Bayırı Asmadere bölgesinde şehit oldu. Büyük Anafartalar Köyü mezarlığına defnedildi.

Binbaşı Mehmet Ali Bey Vidin'de doğdu. Cafer Bey'in oğludur. 1892'de Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. Osmanlı-Yunan ve Balkan Savaşlarına katılmıştır. 5 nci Alay Komutan Muavini iken 6 Haziran 1915'te şehit olmuştur.

Manastır doğumlu Galip Bey oğlu Binbaşı Mehmet Salih Efendi (1292 - 16 Ağustos 1915) Zığındere'de; Yanya doğumlu Hasip oğlu Binbaşı Ali Şevki Bey (? - 01 Mayıs 1915) Seddülbahir'de; Filibe doğumlu Ahmet oğlu Binbaşı Mehmet Lütfü Bey (1290 - 04 Temmuz 1915) Seddülbahir'de; Vidin doğumlu Cafer oğlu Binbaşı Mehmet Ali Bey (? - 07 Temmuz 1915) Kirte Harbi'nde, Selanik doğumlu Şerif Bey oğlu 2 nci Kolordu 15 nci Alay Komutan Muavini Binbaşı İbrahim Şükrü Bey (7 Ağustos 1915) şehit olmuşlardır. Lofça doğumlu Mehmet Bey oğlu Binbaşı Mustafa Nuri Bey (15 Mayıs 1915) hastalıktan vefat etmiştir.

Silistre doğumlu Ali oğlu Kıdemli Şehit Yüzbaşı Hüseyin Sırrı Bey (?- 09 Mayıs 1915) Arı-burnu Muharebesinde; İbrahim Ethem oğlu Şehit Kıdemli Yüzbaşı Kazım Bey (?- 01 Mayıs 1915) Seddülbahir Muharebesinde; Ohri doğumlu Hasan oğlu Şehit Kıdemli Yüzbaşı Timur Mesut Bey (?- 04 Temmuz 1915) Sargı mahallinde; Hasan Adli oğlu Şehit Kıdemli Yüzbaşı Yusuf Kenan Bey (1885- 05 Haziran 1915) Kanlıdere Muharebesinde; İşkodra doğumlu Ahmet oğlu Şehit Kıdemli Yüzbaşı Mehmet Kazım Bey (1293- 04 Mayıs 1915).

Filibe doğumlu Ahmet oğlu Şehit Yüzbaşı Hasan Vefik Bey, Vidin doğumlu Mehmet oğlu Şehit Yüzbaşı Mustafa Bey, Filibe doğumlu Şerif oğlu Şehit Yüzbaşı Ali Rıza Bey, Silistre 1879 doğumlu Yasin oğlu Şehit Yüzbaşı Salih Bey, Hanya doğumlu Ömer oğlu Şehit Yüzbaşı Osman Nuri Bey, Girit 1876 doğumlu Sami oğlu Şehit Yüzbaşı Rauf Bey, Üsküp doğumlu Mahmut oğlu Şehit Yüzbaşı Şükrü Bey, Üsküp doğumlu Muhrettin oğlu Şehit Yüzbaşı Bedri Bey, Prizren doğumlu Musa oğlu Şehit Yüzbaşı Süleyman Sırrı Bey, Üsküp 1979 doğumlu Veli oğlu Şehit Yüzbaşı Hasan Bahri Bey, Manastır doğumlu Ali oğlu Şehit Yüzbaşı Ahmet Bey, Manastır doğumlu İsa oğlu Şehit Yüzbaşı Hasan Sabri Bey, Manastır doğumlu Salih oğlu Şehit Yüzbaşı Süleyman Sabri Bey, Vodina doğumlu Ali oğlu Şehit Yüzbaşı Seyfettin Bey, Usturumca doğumlu Atif oğlu Şehit Yüzbaşı Fuat Bey, Yenice 1887 doğumlu Hasan oğlu Baytar Şehit Yüzbaşı Mehmet Sami Bey, Selanik doğumlu Mustafa oğlu Şehit Yüzbaşı Mehmet Zeki Bey, Elbasan doğumlu Süleyman oğlu Şehit Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, Drama doğumlu Yusuf oğlu Şehit Yüzbaşı Ali Fahri Bey.

Çanakkale Cephesindeki diğer şehitlerin Rütbeleri ise Üsteğmen 28, Teğmen 40, Yedek Subay 10, Yedek Subay Adayı 6, Başçavuş 1, Başçavuş Muavini 2, Çavuş 2, Onbaşı 1, Er 70, rütbesi tespit edilemeyen 1'dir.

Şehidin Aile Lakabı: Sadece beş şehidin aile lakabı bellidir: Hacıoğulları, Hanoğulları, Manastır Muhacirlerinden, Yusufogulları, Nuh Süleymanoğulları.

Şehitlerin sınıflarına göre dağılımı: Piyade 65, İhtiyat 4, Topçu 3, Nizamiye 2, Süvari, Nakliye, İstihkâm, Makineli Tüfek, Redif 2, Yazıcı, 2, kaydı belli olmayan 96.

Şehit Düşükleri Yerler:

Muharebe alanlarında: Anafartalar Ovası Muharebesi 14, Arıburnu Muharebesi 15, Arıburnu Yörükderesi Muharebesi, Azmakdere Muharebesi, 5 nci Fırka Kıtıaati, Conkbayırı Muharebesi 7, Çanakkale'de 3, Damakçılarbayırı Muharebesi, Domuzdere Muharebesi 2, Gece Hücümünde, Hisarkale Muharebesi 2, İkinci Hat Müdafaasında, İstinat Mahallinde Çalışırken, Kumkale Hücümünde, Kabatape Muharebesi 4, Kanlıdere Muharebesi 4, Kanlıtepe Muharebesi 3, Kanlısirt Muharebesi, Karayörük Deresi Muharebesi, Kayacıkderesi Muharebesi, Keçideresi Muharebesi, Keltepe Muharebesi, Kerevizdere Muharebesi 13, Kiremitlidere Muharebesi, Kirte Harbinde 8, Mehmet Çavuş Siperlerinde, Merkeztepe Muharebesi 6, Meydan-ı Harpte 5, Mestantepe Muharebesi, Sazlıdere Muharebesi, Seddülbahir Muharebesi 21, Süngü Bayırı Muharebesi, Şahintepe Muharebesi, Şimal Grubunda, Triyandafil Çiftliği Muharebesi 5, Yassitepe Mevkiinde, Yusufçuk Tepesi Muharebesi, Zığındere Muharebesi 9.

Tedavi merkezlerinde: Akbaş Hastanesi 2, Cenup Grubu Sevk Mecruhin Hastanesi, Cenup Grubu Ağır Mecruhin Hastanesi, Çanakkale Hastanesi, Çanakkale Merkez Hastanesi 2, Davutpaşa Kışlası Hastanesi, 9. Fırka Seyyar Hastanesi, 9. Fırka 6. Seyyar Hastanesi, 4. Fırka Sıhhiye Bölüğü 2, Edirne Merkez Hastanesi, Gelibolu Hastanesi, Gülhane Hastanesi, Gümüşsuyu Hastanesi 2, Haseki Nisa (Kadın) Hastanesi, Haydarpaşa Hastanesi, Hilal-i Ahmer Beyoğlu Hastanesi, Hilal-i Ahmer Tıp Fakültesi Hastanesi 3, Lapseki Harp Hastanesi, Maydos 6. Seyyar Hastanesi, Mekteb-i Harbiye Hastanesi 4, 11. Fırka Seyyar Hastanesi, 11. Fırka Ağır Mecruhin Hastanesi 2, Şehit Muhtar Bey Numune Alman Salib-i Ahmer Hastanesi, Şehremaneti Çapa Hastanesi, Şişli Etfal Hastanesi, 3. Harp Hastanesi, Pangaltı Hastanesi, Söke Revir, 10. Fırka Sıhhiye Bölüğü, 15. Fırka Sıhhiye Bölüğü, 1 nci Seyyar Hastanesi, Sargı Mahallinde.

15 şehidin şehadet yeri kayıtlı değildir.

Özel Birlik: Ağırılık komutanı, Ağır Topçu, Ağır Topçu Komutan Vekili, Baytar, Çanakkale Boğazı Ağır Topçu Alayı 2, Erkan-ı Harbiye Dairesi, Mekke Dağ Topçu Taburu, Tabur İmamı 2, Topçu alayı.

Şehitlerin Birlikleri:

Tespit edilen (220) şehit komutan veya askerin 213'ü piyade, yedisi jandarmadır. Bunlardan yedisi 1 nci Kolordu'ya, 39'u 2 nci Kolordu'ya, 38'i 3 nci Kolordu'ya, dördü 4 nci Kolordu'ya, üçü 5 nci Kolordu'ya, beşi 6 nci Kolordu'ya, biri 8 nci Kolordu'ya, ikisi 15 nci Kolordu emrindedir.

Dürdü 1 nci Tümen, beşi 2 nci Tümen, beşi 3 nci Tümen, dördü 4 nci Tümen, yedisi 5 nci Tümen, dördü 6 nci Tümen, sekizi 7 nci Tümen, ikisi 8 nci Tümen, dördü 9 nci Tümen, biri 10 nci Tümen, üçü 11 nci Tümen, ikisi 12 nci Tümen, üçü 14 nci Tümen, biri 15 nci Tümen, 6'sı 19 nci Tümen, biri 20 nci Tümen, ikisi 24 ncü Tümen, ikisi 25 ncü Tümen' bağlıdır .

İkisi 1 nci Alay, ikisi 3 ncü Alay, beşi 5 nci Alay, biri 7' nci Alay, biri 10' ncu Alay, ikisi 11' nci Alay, yedisi 12' nci Alay, onu 13' nci Alay, 10'u 14' ncü Alay, yedisi 15' nci Alay, dördü 16' nci Alay, sekizi 17' nci Alay, beşi 18' nci Alay, beşi 19' nci Alay, dördü 20' nci Alay, sekizi 21' nci Alay, yedisi 22' nci Alay, ikisi 23' nci Alay, biri 24' nci Alay, beşi 25' nci Alay, biri 26' nci Alay, biri 27' nci Alay, biri 28' nci Alay, ikisi 29' nci Alay, dördü 33' nci Alay, ikisi 34' nci Alay, biri 36' nci Alay, biri 38' nci Alay, üçü 39' nci Alay, beşi 41' nci Alay, biri 42' nci Alay, biri 43' nci Alay, biri 47' nci Alay, ikisi 48' nci Alay, biri 52' nci Alay, biri 54' nci Alay, biri 56' nci Alay, biri 60' nci Alay, biri 61'nci Alay, üçü 62' nci Alay, ikisi 64' nci Alay, üçü 70' nci Alay, biri 71'nci Alay, altısı 72' nci Alay, dördü 73' nci Alay, üçü 77' nci Alay, biri 83' nci Alay, üçü 124' nci Alay, biri 125' nci Alay, altısı 126' nci Alay, üçü 127' nci Alay, biri 176 nci Alay, biri 177' nci Alay'a mensuptur.

III: BALKANLILARIN ÇANAKKALE ANILARI

Günlükler/anılar, geçmişte yaşananlara farklı perspektiflerden ışık tutmaları açısından son derece öneme sahiptir. Günlükler/anılar sonradan hatırlanarak yazılabildiği gibi, olayın yaşandığı gün sıcaklığına da yazılabilir. Günlük yazarların çoğu anılarını her gün not ederler. Günlükler, ne gün yazıldığını hatırlamak için tarih atılan, çoğu zaman her günün sonunda olup bitenin sıcaklığına anlatıldığı, olaylarla ilgili yorumlar değerlendirmeler yapıldığı yazılardır. Pek çok insanın tuttuğu anı (hatıra) defteri bir tür günlüktür.

Günlükler/anılar genelde gerçek deneyimleri anlatır, herhangi bir düşünceyi kanıtlama amacı yoktur, bilgilendirme amacı vardır, söyleşi havasındadır, dili yalındır, genellikle öykü tarzı anlatım biçiminde kaleme alınır.

Okuma yazma oranının son derece düşük olduğu ve birliklere mektup yazıcıların gönderildiği –her cephede olduğu gibi– Çanakkale cephesinde de “günlük”lerin kaydedilmesi, savaşın özünü anlamak açısından olağanüstü bir gayrettir. İşte Balkanlı subayların günlüğü de böyle bir gayretin ürünüdür. Niteliği boyutuyla gelişmeler kendi çerçevesinde aktarıldığından dolayı, aynı zamanda “anı portre” özelliği de taşır.

Günlüklerin her ne kadar tarih metodolojisi açısından bilimsellik değeri alt seviyelerde olsa da, konu ile ilgili alan uzmanının denetiminden geçtikten sonra güvenilirliği boyutu da olabildiğince çözüme kavuşturulmuş olur.

A. Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale Anıları

a. Arıburnu Muharebeleri Raporu

Mustafa Kemal Paşa raporun önsözünde, bu raporu neden ve hangi şartlarda kaleme aldığını uzun uzadıya anlatmaktadır. Harp Tarihi Dairesi, diğer komutanlardan istediği gibi Mustafa Kemal Paşa'dan da görev yaptığı ve sorumluluğu altındaki hizmetlerden bahseden bir rapor hazırlamasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'da istenen raporu göndermiştir. Bu rapor, Harp Tarihi Dairesi'nin Arıburnu Muharebelerine ait "hatırat ve mutalaat (anı, görüş, düşünceleri ve yorumlar)"ı içeren detaylı bir rapordur. Eser bir taraftan harp tarihi tarzında öte taraftan kişisel yorum ve değerlendirmeler de içeren bir anı kitabı formatındadır.

Bu eserle ilgili olarak Mustafa Kemal Bey'in bazı ifadelerine yer vermek gerekirse:

Mustafa Kemal Bey, Çanakkale Cephesinde birliklerine verdiği emirlerden birinde Balkan hacaletine dikkat çekerek, "*İçimizde ve kumanda ettiğimiz askerlerde Balkan hacaletinin (utancının) ikinci bir aşamasını görmektense ölmeyi tercih etme-yenlerin bulunacağına asla ihtimal vermem. Şayet böylelerinin olduğunu hiss ediyor-sanız, onları derhal kendi ellerimizle kurşuna dizelim.* (Atatürk, 1990: 70)" demiştir.

b. Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe

Tarihçe, Arıburnu Muharebeleri Raporu'nda yer alan birkaç noktanın tekrarını da içermekte ise de, aslında, ilk raporun bittiği noktada başlamaktadır.

Her iki metin, bir yandan içerdiği belgeler, diğer yandan Mustafa Kemal'in kendi kişisel yorum ve değerlendirmeleri de geniş yer tuttuğundan dolayı, onu anlamada büyük ipuçları yakalanabilmektedir. Kayıtların kaleme alınışı savaştan sadece bir yıl sonraya denk gelmesi, hem yaşananların hafızalarda tazeliği kaybolmadan hazırlanmış olması da metnin değerini daha da artırmaktadır. Mustafa Kemal Bey raporlar kaleme alındığı sırada Mirliva (Tuğgeneral) rütbesi ile Doğu Cephesi'nde 16 ncı Kolordu Komutanı olarak görev yapmaktadır. Her iki raporunda da kullandığı yazı üslubunun / stilinin cephede elde ettiği haklı gururunu yansıtır şekilde ifadeler kullanması açık ve seçik bir şekilde ortadadır. Belki de bu raporlardaki en dikkati çeken noktalardan birisi, üst komuta kadrosu ile açık bir şekilde kendine ait güçlü

savunmaları ile ortaya çıkmış olması, bazen yaşananlar karşısında ciddi tarzda eleştirel bir üslubu kullanması diğeri de zaman zaman ders verir bir havada yazılmış olmasıdır.

‘Atatürk’ün Hatıra Defteri’(Tezer, 1972: 83) ile Kurmay Başkanı İzzettin Çalışlar’ın ‘Atatürk’le İki Buçuk Yıl’(Çalışlar, 2003: 132) adlı günlüğü ile paralellik arz etmesi de bu iki raporu daha saygın bir konuma taşımaktadır.

c. Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal İle Mülakat (Ünaydın, 1930)

Ruşen Eşref Ünaydın’ın Mustafa Kemal ile yapmış olduğu mülakat, 1918 yılında Yeni Mecmua’nın ‘Nüsha-i Fevkaladesi’nde yayınlanmıştır. Yukarıdaki iki raporu ile birlikte Çanakkale ile ilgili anlattığı hususları birinci elden derleyen önemli bir kaynaktır. Mustafa Kemal, bu mülakat sırasında elinde bulunan bazı defterleri kullanmıştır. Bu mülakatta, daha önceki iki raporundan faydalanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu mülakat, yukarıdaki iki rapordan çok daha önce yayınlanabilmiştir.

B. Orgeneral Esat Bülkat Paşa’nın Çanakkale Anıları (Bülkat, 1975)

Kuzey Grubu Komutanı Tuğgeneral Mehmet Esat Bülkat Paşa’nın “Çanakkale Anıları” birilerinin müdahalesi olmadan yayınlandığında, yazarın ne dediği ancak anlaşılacaktır. Aşağıda bir nebze görüleceği gibi mevcut kaymaktan istifade etmek son derece güç olduğundan, fazla detaya girilememiştir.

Çalışma gündemini oluşturan ve İhsan Ilgar tarafından yayınlanan bu kitap, maalesef son derece okuyucuyu zorlayan bir karaktere sahiptir. Gündemi ne zaman Esat Paşa anlatıyor, ne zaman İhsan Ilgar anlatıyor, ne zaman diğer yazarlardan alıntı yapılıyor, bu alıntıları ikisinde hangisi yapıyor? Böyle olunca da anlaşılması çok zor hale gelmektedir. Bir de tarihleme konusunda problem yaşanmaktadır. Tarihlerin çoğu miladi takvime çevrilmiş olmakla birlikte, bazen rumi olarak bırakılmış tarihlerin bolluğu, okuru daha da yormaktadır. Bir de “Tarih Boyunca Çanakkale Boğazının Önemi ve Savaşları”, “Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme Devrinde Çanakkale Boğazı”, “Çanakkale Savaşı Başlarken”, “Çanakkale’de Türk Ordusu”, “Çanakkale’de Müstahkem Mevki”, “Müttefik Donanmasının Saldırı Planı”, “Çanakkale Kıyılarında Çıkartma Harekatı”, “Çanakkale ve Gelibolu’da Türk Kuvvetleri ve İki Tarafın Hazırlıkları”, “İngiliz Hazırlıkları”, “Çıkarmada 3 ncü Kolordu’nun Durumu”, “Settilbahir Savaşları”, “Settilbahirde Türk Savunması”, “Kumkale Savaşları”, “26 Nisan Taarruzları”, “Bu Güne Kadar Yapılan Savaşları Eleştiresek”, “Kirte Savaşları”, “Kerevizdere Savaşı”, “Zığındere Savaşı”

(tırnak içi ifadeler kitaptakinin aynısıdır) gibi pek çok konu başlığının yazara mı yayınlayana mı ait olduğu hakkında karar vermek neredeyse imkansızdır.

Mustafa Kemal'in Anıları, Fahrettin Altay'ın On Yıllık Savaş Kitabı, Cemil Conk'un Anıları ve bir de yayıncının kendisi sanki kitabın her yerinde sarmal bir konumdadır.

Esat Paşa'nın '*Çanakkale Hatıraları*' Harp Akademileri Kütüphanesinde daktilo yazma kopya (Koyuncu v.d., 2010: 23) nın alan uzmanları tarafından yayınlanması zorunluluğu vardır.

C. Fahrettin Altay Paşa'nın Anıları (Altay, 2008)

İşkodra/Arnavutluk doğumlu Yarbay Fahrettin Altay Bey, Çanakkale Cephesinde 3 ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın Kurmay Başkanı olarak görev yapmıştır. 521 sayfalık ilgili eserin 40 sayfası Çanakkale cephesi ile ilgilidir. Bu çalışmanın savaş yıllarından epey süre sonra kaleme alındığı intibasını doğrulayan pek çok ipucu mevcuttur.

Kolordunun Gelibolu'ya aktarılışından, kendilerine bağlı tümenlerinden bahsettikten sonra, Mustafa Kemal Bey'i, cepheye geçerken Gelibolu'da yanlarına uğradığında gördüğünü ve onunla ilgili olumlu ilk intibalarını aktarır. Bu ara Mustafa Kemal Bey'in Eceabat'tan kendini arayıp, üç alayından ikisinin Arap, bunlardan bir kısmının da Yezidi Nusayri gibi savaşa karşı tabiatla insanların bulunduğunu söyler ve bunların değiştirilmesi konusunda ricada bulunsa da olumlu bir cevap alamaz.

Liman fon Sanders'in Çanakkale Cephesi için kurulan 5 nci Ordu'yu da dikkate alarak, Çanakkale Boğazını savunacak silahlı kuvvetlerin yüksek komutasının Almanlara verilmiş olduğunu dile getirir.

5 nci Ordu Komutanı'nın icraatlarını eleştirirken de özellikle şu üç gündeme dikkatleri çeker: Ordu Komutanı'nın strateji kudretinin azlığı, düşmanın karaya çıkacağı yerleri yanlış tahmin etmesi ve 3 ncü Kolordu'nun yetkisine fazlaca karışması. Yine de Enver Paşa'nın sınıf arkadaşı Kazım İnanç'ın Kurmay Başkanı olmasının, Liman Paşa'yı daha büyük hatalar yapmasını önlediğini de vurgular. Bu durum karşısında 3 ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın da ses çıkarmaması yüzünden ilk savunma tedbirlerinin alınmasında hatalar meydana geldiği yorumunu ortaya koyar.

Enver Paşa'nın da gelip bu tertibatı kontrol etmemesinin de iki büyük ıstıraplara neden olduğunu aktarır: Savaşın uzaması ve Türk kanını daha fazla akması.

25 Nisan 1915 çıkartma gününde yaşanan tüm belirsizlik ve keşmekeşe rağmen 27 nci Alayın ve Mustafa Kemal Bey'in yerinde ve zamanında müdahalelerinin büyük bir faciayı önlediğini vurgular. Yazar, 25 Nisan amfibi çıkartması ile ilgili olarak, kendilerinin birkaç gün önceden tahmin ettiği yerler olduğunu söyler.

Liman Paşa'nın düşman tarafından kolay tanınır gerekçesiyle 'beyaz at'a karşı öfkesi yüzünden, ordunu elindeki bütün kır atların boyatıldığı, Mustafa Kemal Bey'in karargâh yerinin adının 'Kemalyeri' olarak kendisinin teklif etmiş olduğu, vadilerin cepheden gelen yaralılarla dolmaya başladığı bilgileri serpiştirilmiş vaziyette sunar.

Enver Paşa'nın cepheyi ziyareti ile birlikte 19 Mayıs'ta yapılacak olan düşmanı denize dökmek için 2 nci Tümen'in de gönderileceği bilgisine yer verilir.

Daha önceki imzalarında 'Kemalyeri'nde Arıburnu Cephesi Kumandanı' imzasını kullanan Mustafa Kemal'in, 2 nci Tümen Komutanı Hasan Askeri Bey'in Albay olması sebebiyle, cephenin ikiye ayrıldığı ve Mustafa Kemal Bey'in tekrar eski görevine döndüğü, karargâh yerini de değiştirdiği ve bu duruma da son derece üzüldüğü dile getirilir.

19 Mayıs günü Türk zayıfatının sarsıntının peşinden, birkaç gün sonra yapılan sekiz saatlik ateşkes anlaşması ve ateşkes günü Anzak'larla yaşanan sıcak ilişkilere değinir. Kendisinin de görevli olduğu o gün her iki tarafın subaylarının er kıyafetleriyle şehit ve ölülerin olduğu bölgede bulunduğundan söz eder.

Haziran ve Temmuz aylarının sıcak günlerinde iki taraf arasındaki savaş, siperlerde havan topları ve bomba atmak, lağımlar açarak siperleri havaya uçurmak, hendekler kazarak geri ile bağlantıyı emniyet altına almak, sakatlanan silahları tamir için atölyeler vücuda getirmek gibi bir takım işlerle geçtiği dile getirilmiştir.

İngilizlerin yeni, büyük kuvvetler hazırlamakta oldukları haberlerinin sızmaya aştığı, 7 Ağustos günü çıkartmanın nerede ise tamamlandığı bir kritik anda, kendisine soranlara kolordu komutanı yetkisinde Kurmay Albay Mustafa Kemal Bey'in mevcut kaosu çözebilecek yegâne subay olduğunu söylediği halde, ilk başta kabul edilmediği, sekiz saat sonra ordu komutanı ayarında yetkiler verildiği bildirerek, Mustafa Kemal Bey, Anafartalar Grup Komutanlığı'na atanır. Mevcut kritik durumu iyi yönetip başarıya ulaştıran Mustafa Kemal Bey'in 10 Ağustos'ta yalnız İstanbul'u değil bütün bir memleketin işgalini engellediğini söyler.

Çanakkale anılarının sonuna doğru, askerlerinin kahramanlık, fedakârlık ve görev bilincinden bahseden kahramanlıklardan bahseder.

Anısının Çanakkale gündeminin son sayfalarında "Bir Görüş" başlığı altında Enver Paşa ile Mustafa Kemal Bey arasındaki ilişkileri kendi açısından şöyle yorumlar: Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'in kudretini takdir ettiğini ve ondan savaş alanında faydalanmak istediğini fakat kendisini geçmesine fırsat vermez.

Fahrettin Altay Paşa, en sonunda gündemi "Ateş ve kanla geçen Çanakkale Savaşı'nda Kılıçlı Altın Liyakat ve Gümüş imtiyaz madalyaları aldım. Üç sene kıdem zammı ile de taltif edilerek Albay oldum" der.

D. İzzettin Çalışlar Paşa'nın Günlüğü (Çalışlar, 2007)

19 ncu İhtiyat Tümen Komutanı Kurmay Başkanı Yanyalı Binbaşı İzzettin Bey, bizzat yaşadığı ve on yıllık savaşı içeren bu günlük 544 sayfa olup, Çanakkale cephesi ile ilgili kısım yaklaşık 70 sayfa kadardır. Günlüğün cephede, karargâhta günbegün tutulmuş olduğu oldukça yüksek bir ihtimaldir.

14 Mart 1915 günü Mustafa Kemal Bey'den kendisini beklediğine dair bir telgraf aldığı, bir hafta sonra görevine başladığını söyler.

Sonraki yıllarda daha da kıymeti artacak olan günlükteki en önemli gündemin Mustafa Kemal Bey'li sayfaların Mustafa Kemal Bey'in biyografisine katmış olduğu notlarıdır. Karargâhta yaşananlar ve Komutanı (19 ncu İhtiyat Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Selanikli Mustafa Kemal Bey) ile günlük olarak verdiği bilgiler, -belki de farkında olmadan- sanki bir anlamda komutanı ile ilgili Çanakkale günlerini kaleme almak gibi bir hizmeti de ortaya koymuştur.

Görev alanı olan kuzey cepheyi (Arıburnu, Conkbayırı, Anafartalar bölgesi ve civar köyler) çok sıklıkla gezdiği bilgisi, her an kendini hissettirmektedir.

Her gün hava durumu ile ilgili bilgi verir. Yemek konusundaki hassasiyeti, bazı tayınlarla (yemek menüleri) ilgili verdiği bilgiler, kahve ve çikolataya karşı hiç hayır dememesi gibi yönleri yazarı okuyucuya daha çok kaynaştırır.

Karargâha yerli yabancı, uzaktan yakından gelenler hakkında verdiği bilgilerle; telefon, telgrafla veya bizzat görüştüğü kişilerle ilgili yaptığı yorum ve tahliller eserin her sayfasında rahatlıkla görülebilmektedir.

Bazı haksız uygulamalara karşı ortaya koyduğu tepkiler, dik duruşlar ve eleştiriler ve isabetli bakış açıları genç bir Binbaşının istikbale yönelik gelecek vaat ettiğini ortaya koyan ipuçlarıdır.

Düşmandan nasıl silah istignam edildiği, 'Fedai Müfrezeleri'nin nasıl çalıştığı, numaralı siperler, kirpi mâni, hendekler ve avcı hat ve siperleri, çıkan ve/ya çıkarılan yangınlar ile ilgili bilgiler, cephe bilgileri ana gündemi oluşturan belli başlı aktarımlardır.

57 nci Alayın Tabur Komutanlarını tanıtır. 9 ncu Tümen komutanı Halil Sami Bey'in Maydos'a karargâhıyla geldiğini bildirir. 3 ncü Kolordu'yu teşkil eden tümenler hakkında bilgi verir.

25 Nisan amfibi harekâtı ile birlikte Mustafa Kemal Bey'in Süvari Bölüğü, 57 nci Alay, cebel bataryasıyla gittiği ve ortaya koyduğu mücadeleyi dile getirir. 26 Nisan gününün vaziyetinin daha kritik olduğunu, bütün alay komutanlarının imdat istediklerini ve feryat etmekte olduklarını aktarır.

29 Nisan günü Mustafa Kemal Bey'e gümüş imtiyaz muharebe madalyası verildiği, 2 Haziran günü Yarbay Mustafa Kemal Bey'e Albaylık rütbesinin geldiğini bildirir.

Liman Paşa'nın emriyle Alman Kurmay Binbaşısı Reimond, 27 Nisan'da 19 ncü tümen kurmay başkanı olarak görevlendirir ve Kemalyeri karargâhına gelir. Fakat Yarbay Mustafa Kemal Bey, Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin Bey'den son derece memnundur. Reimond'a atandığı görevi vermez. Günlük hizmet işlerinde görevlendirmekle, yetersizliğini ve işe yaramadığını hissettirerek karargâhtan uzaklaştırır.

Muharebe döneminde karargâhların zorunluluk nedeniyle nerelere nakledildiği ile ilgili bilgilere rastlanır: Arıburnu kuvvetlerinin emir ve kumanda teşkilatında değişiklik olunca, karargâh yerleri 180 rakımlı tepeye (17 Mayıs), Düztepe'ye (4 Haziran) nakledilir.

19 Mayıs günü hücum fecaatinden bahsedilir ve defin hizmetinde 22 Mayıs günü de birinci kurmay sıfatıyla ve hakem olarak bulunacağını bildirir.

İngilizler uçaklarla İngilizlerin Osmanlı ve İslam muhibbi olduğunu beyan eden propaganda amaçlı kâğıtlar attığı (29 Mayıs), kuyuları ve suları teftiş ettiklerini (20 Haziran), tifo aşısıyla aşılandığını (31 Temmuz) söyler.

7 Ağustos 1915 Vaziyet kritik haldedir. Düşman Kemikliler'de asker ihracına başladı. Şahısirt'tan ve Ağıldere'den düşman Conkbayırı'na tırmanmaya başladı. 9 ncü Tümen komutanı yaralandı. Kaleminden büyük bir gururla şu satırlar dökülür:

“Bilhassa Conkbayırı'nda emir ve kumandanın mefkudiyeti büyük bir müşkülât idi. Sonunda Albay Mustafa Kemal Bey'e Anafartalar Grup Kumandanlığını tevcih ettiler. Nazik olan vaziyet ıslah edildi. Kemal Bey'in faaliyet ve tesirinin semeresi görüldü. Hepimiz de geniş bir nefes aldık.”

13 Ağustos 1915 57 nci Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey, karargâhında bir obüs mermisinin isabetiyle şehit olmuştur. (Alay Komutanı'na, Filorinalı Ali Bey'e dendiği bilgisi bu hatıratıda geçmektedir.)

20 Eylül 1915 Mustafa Kemal Bey biraz rahatsız. Liman Paşa istifsarı hatır için geldi. Sonra hususi doktorunu gönderdi.

Aşağıdaki iki gündem ise, bünyesinde barındıran soru işaretine cevap niteliğindedir: Bunlardan birincisi Mustafa Kemal Bey'in 10 Aralık'ta cepheden ayrılış nedeni, diğeri de düşman çekilirken niçin Türklerin haberinin olmadığı.

“30 Kasım 1915 Liman Paşa'nın Mustafa Kemal Bey ile olan vaziyeti en ziyade calibi dikkat mesail sırasına geçti. Beş gündemde özetledikten sonra son cümlesi şöyle sonlanır: iki komutan arasındaki sui tefehhüm ve bürudet tevlit etmiş ve Kemal Bey'e raporlu olarak İstanbul'a gitmesine sebebiyet vermiştir.”

“19 Aralık gece yarısı yattım saat 03.00’te Nöbetçi Subay Pertev Bey geldi. Uyandırdı ve şu bilgiyi verdi: 9 ncu Tümen Kurmay başkanı diyordu. Tuzla ayağında ve azmak mansabında pek çok savaş ve nakliye gemisi görülmüş, salopelerin gidip geldiği de görülüyor. Bu haber düşmanın bir ihraç yaptığı zannını verdi....Düşman zannımızın hilafı olarak ihraç değil bilakis irkap yapıyordu. Cephemizden kaçıyor.”

“*Abdurrahman Bayırı’ndan vaziyeti müşahede ettim. Yanımda Tanin Muhabiri Ekrem Bey ve Sinemacı Necati Bey vardı. Kayacık Ağlına bir müçtemi top ateşi açtırdık. Sineması alındı (10 Eylül)*” bilgisi, bu anı kitabının yukarıda değinilen gündemin çok ötesinde büyük bir kıymete sahiptir.

E. Mehmet Şefik Bey (Aker, 1935)

9 ncu (daha sonra) 19 ncu Tümen, 27 nci Alay (daha sonra) 19 ncu Tümen Komutanı 1877 Manastır doğumlu Albay Mehmet Şefik Aker Bey, 96 sayfalık *Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27.Alay* adlı anı kitabı 1935 yılında İstanbul’da Askeri Mecmua’nın 40 ncı sayısında yayınlanmıştır. Bu eserin özünde Kuzey Cephesine 25 Nisan 1915 günü Anzak amfibi çıkarması günü, önce kendi Alayına mensup birliklerin gösterdiği olağanüstü çabalarını ile 26 ve 27 Nisan günleri yine Anzak birlikleri karşısındaki önce kendi Alayına mensup birliklerin gösterdiği olağanüstü mücadeleyi anlatma yatmaktadır. Peşinden de 19 Tümen ve Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Bey’in ve emrindekilerin büyük gayretlerinden bahseder. Geri kalan kısımda da muharebe ile ilgili özet bilgiler verir.

Eserine Çanakkale muharebelerinin önemini aktaran “Birkaç söz” le başlar ve bir “Başlangıç” yapar:

Arıburnu’na geceleyin çıkan General Birdwood komutasındaki bir kolordu kadar Avustralyalı ve Yeni Zelandalı kuvvetleri hedeflerine varmak için Türk ordusunun konuşu itibarıyla, durumu kendi lehlerinde çok uygun bulmuştu. Mukavemet gösterecek bir kuvvet bulunmadığından epeyce ilerlemiş ve Çanakkale boğazının zaptı için o bölgeye hâkim olan önemli stratejik noktalarını da ele geçirmek üzere idiler.

Fakat birbirini izleyen sahneye yetişen 27 nci ve 57 nci Alaylara mensup beş Türk taburunun Yarbay Mustafa Kemal Bey komutası altında fedakarane hücumları ile Avustralyalı ve Yeni Zelandalı kuvvetleri, saatlerce devam eden kanlı savaşlardan sonra deniz kenarına atılmış. Orada yükselen yamaçların başında donanmanın etkili himayesi altına girmiş, arkası deniz önü düşman süngüsü gibi iki tehlike arasına ve dar bir hatta canlarını kurtarabildikleri için geceli gündüzlü çalışmakla vücuda getirdiği müstahkem mevzide barınmaya ve fecir zamanı ele geçirdikleri Türk toplarını terk etmeye mecbur kalmışlardı.

Avustralyalı ve Yeni Zelandalı kolordusu karaya çıkabilmiş ve çıktuktan sonra da bu ilk muharebe gemilerine atılamamış ise; 5 nci Ordu Komutanı Liman fon Sanders Paşa’nın düzenlediği ordunun konum işlerinde

aranmalıdır. Yoksa bu küçük Türk kuvvetinin en az 15.000 kişi gibi bir kaç misli fazla ve kahramanları bol bir düşman kuvveti karşısında gördüğü iş; gerçekte suçundan büyük bir işti ve ordu konuşunun doğurabileceği felaketlerin önüne geçmişti.

Avustralyalı ve Yeni Zelandalı kuvvetlerinin elinde olmadan tutunabildiği hat, tesadüfen ve yaratılıştan savunmaya çok elverişli ortaya çıkmış olmakla beraber bu hattın bu yüksek niteliği, onların saldırı hareketlerine elverişli değildi. Dar ve mahkûm bir vaziyette idi.

Etrafımdaki kahramanlar, düşmanın büsbütün çekildiği güne kadar hiç dinlen-meye çekilmemiş, yaklaşık sekiz ay bir müddet Arıburnu cephesinde 19 ncu Tümen kuruluşu arasında düşmanla hücumda, savunmada yer altından yer üstünden çarpışmışlardır. Bu savaşların hiç birisinde Alayın şerefine leke getirmemişler ve bilakis o şerefi artıran başarılar ve galibiyetler kazanmışlardır. Alayın sancağının altın ve gümüş harp imtiyazı madalyalarıyla beraber, sırma işlemeli yazıyı kapsayan yarısı yeşil yarısı kırmızı geniş ipek kurdeleyi de hakkıyla kazanmışlardır.

Peşinden 27 Nisan – 1 Mayıs, 18-19 Mayıs hücumları başarılı olamama nedenleri, ağır zayıflatıcı bir hücumun yapılmasına ait Liman Paşanın bir itirafı, düşmanın müstahkem savunma hattının niteliği, Türk topçu kuvvetimizin noksanlığı, iki taraf siperleri arasındaki mesafe, yoksuzluklarımıza karşı düşmanın topçu diğer atış kuvvetlerinin çokluğu, bomba, lağım, dinamit atışları, görünmeden atış yapan aynalı tüfekler, yakın Türk siperlerine karşı yer üstünden ve yer altından yapılan ateş, Türk muavenetine saik olan manevi kudret, bomba atışlarının bolluğu, baskınlar, düşmanın yeni kuvvetleri, Mustafa Kemal Bey'in bir zan ve tahmininin tam isabeti, Anafartalar mıntikasının ihmali, 5 Ağustos 1915 ve müteakip düşman hücumları, Mustafa Kemal Bey'in yüksek vasfının parıldayan bir başarısı, Avustralyalı subaylar üzerinde elimize geçen dikkate değer haritalar, Anafartalar çıkarmasıyla beraber Arıburnu cephesini arkadan vuruş, Mustafa Kemal Bey'in Çanakkale muharebelerinin sonucu üzerinde etkin başarısı aktarılır.

Sonuç

Araştırma BOA, ATASE arşivlerinden, ATASE'nin biyografi kaynaklarından, ATASE'nin üç ciltlik “Çanakkale Cephesi” adlı eseri, Milli Savunma Bakanlığı'nın “Şehitlerimiz” adlı beş ciltlik eserinden, İsmet Görgülü'nün “On Yıllık Kadrosu” adlı doktora çalışmasından, Balkanlı komutanın anı tarzı eserlerinden yararlanılarak hazırlanmaya çalışılmıştır.

Şimdilik kaydıyla Milli Savunma Bakanlığı'nın “Şehitlerimiz” adlı eserin beşinci ciltte aktarılan arşiv malzemesi yegâne bilgi kaynağını oluşturur. Şehitlerle ilgili verilen bilgiler sırasıyla: Savaş, cephe, birlik, lakap, baba adı, adı, sınıf, rütbe, doğum yılı, ilçe, bucak, köy, ölüm tarihi, ölüm yeri, askerlik şubesi ve özel birlik sıralamasıyla aktarılmıştır. Yine aynı ciltte

Balkanlardan Çanakkale Cephesine gelip şehit düşenlerin şehirleri Berat, Bosna, Bulgaristan, Drama, Elbasan, Ergiri, Girit, Görüce, İşkodra, Kosova, Limni, Manastır, Midilli, Preveze, Prizren, Rodos, Romanya, Sakız, Selanik, Serfice, Siroz ve Yanya başlıkları altında aktarılmıştır.

İlk başta genel bir özet niteliğinde on yıllık savaş döneminde görev alan Balkanlı komutanlar, şehit ve gazi komutan ve askerlerden bahsedilmiştir. Eldeki mevcut malzemeye göre Balkan Savaşına Balkanlı 12 general ve üst düzey seviyede komutan, 19 albay, 22 yarbay, sekiz binbaşı, iki yüzbaşı; Birinci Dünya Savaşına Balkanlı dokuz general ve üst düzey seviyede komutan, dokuz kurmay albay, altı albay, 30 yarbay, 47 binbaşı, dokuz yüzbaşı; Kurtuluş Savaşına Balkanlı 15 general ve üst düzey seviyede komutan, beş kurmay albay, yedi yarbay, 16 binbaşı, altı yüzbaşı katılmıştır. Metinde geçmeyen ve daha alt düzeyde subaylarla ilgili bilgiye ulaşmak şu an itibariyle pek yakın gözükmemektedir.

Ana gündemi oluşturan Çanakkale Cephesinde Balkanlı üç tuğgeneral, dört kurmay albay, dokuz yarbay, 20 binbaşı, altı yüzbaşı, beş kıdemli yüzbaşı, 20 yüzbaşı, 28 üsteğmen, 40 Teğmen, 10 yedek subay, altı yedek subay adayı görev yapmıştır.

Özellikle bu komutanlardan başta büyük önderimiz Anafartalar Grup Komutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı vilayetlerinden Selanik doğumludur. 2 nci Ordu Komutanı Korgeneral Mehmet Vehip Kaçi Paşa, ağabeyi 3 ncü Kolordu ve Kuzey Grubu Komutanı Korgeneral Mehmet Esat Bülkat Paşa Yanya doğumludur. Cevat Çobanlı Paşa'dan görevini devralan Müstahkem Mevki Komutanı Korgeneral Nihat Anılmış Paşa Filibe doğumludur. 2 nci Kolordu Komutanı Tümgeneral Ahmet Faik Çolak Paşa Köprülü doğumludur. 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanı Orgeneral Fahrettin Altay Paşa İşkodra doğumludur. 5 nci Ordu Menzil Müfettişi Kurmay Albay Ali Sezer Bey, Uzunköprü-Akbaş hattı Komutanı Kurmay Albay Hasan Vasfi Orbay Bey Bosna doğumludur. 2 nci Tümen Komutanı Albay Hasan Askeri Yücekök Bey Nasliç doğumludur. Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Tümgeneral Mehmet Hayri Tarhan Paşa Tırnovacık doğumludur. 27 nci Alay daha sonra 19 ncu Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Aker Bey ve 19 ncu Tümen 57 nci Alay Komutanı Şehit Yarbay Hüseyin Avni Arıburun Bey Manastır doğumludur.

Peşinden “Şehitlerimiz” adlı eserden Çanakkale Cephesinde Balkanlı şehit komutanlar ve şehit erlerle ilgili olarak; memleketleri, adları, baba adları, doğum yılları, askerlik şubeleri, rütbelerine göre dağılımları aile lakapları, sınıflarına göre dağılımları, şehit düştüğü yerler, özel birlikleri ana metinde detaylandırılmıştır.

Çanakkale Cephesine gelen Balkanlı komutanlardan –elde mevcut– beşinin anı tarzında eserleri mevcuttur. Anıların beşi de Kuzey Grubu (Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar bölgesi) gündemlidir. 3 ncü Kolordu ve Kuzey Grubu Komutanı Tuğgeneral Mehmet Esat Bülkat Paşa, 19 ncu Tümen ve peşinden Anafartalar Grup Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Bey, 27 nci Alay daha sonra 19 ncu Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Aker Bey, 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanı Kurmay Yarbay Fahrettin Altay Bey, 19 ncu Tümen ve Anafartalar Grup Komutanlığı Kurmay Başkanı Kıdemli Yüzbaşı İzzettin Çalışlar Beylerin anıları tanıtmaya çalışılmıştır.

Çanakkale’ye Balkanlardan –diğer coğrafyalarla ile ilgili de aşağı yukarı aynı– kaç askerin geldiğine dair elde bir bilgiye sahip olmamak son derece üzüntü vericidir. Bu gündemin çözümünün tek yolu –şayet o günden bu güne muhafaza edilebilmişse– Asker Alma Şubeleri’ndeki kayıtlara ulaşmakla mümkün olacaktır. Balkanlardan gelen Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı muharebelerinde 1.826 komutan ve Mehmetçik şehit düşmüştür.

Balkan doğumlu 74 komutan Balkan Muharebelerinde, 142 komutan Birinci Dünya, 108 komutan İstiklal Harbi’ne katılmıştır.

Balkan doğumlu 39 komutan Çanakkale cephesinde bulunmuş, 218 komutan ve Mehmetçik şehit olmuştur.

Çanakkale cephesinde şehit düşmüş komutan ve Mehmetçik’in rütbeleri sırasıyla: Yarbay 2, Binbaşı 5, Kıdemli Yüzbaşı 5, Yüzbaşı 21, Üsteğmen 32, Teğmen 46, Yedek Subay 11, Yedek Subay Adayı 6, Başçavuş 1, Başçavuş Muavini 2, Çavuş 2, Onbaşı 3, Er 76, rütbesi tespit edilemeyen 1’dir.

Sanki neredeyse Balkan savaşında Yanya müdafii iki kardeşten biri Yanyalı Orgeneral Esat Paşa yanında Selanikli Kurmay Yarbay Mustafa Kemal’le birlikte Gelibolu Yarımadası’nın kuzeyini, diğeri Gelibolu Yarımadası’nın güneyinde Esat Paşa’ın biraderi Korgeneral Mehmet Vehip Paşa muharebenin en büyük aktörleri olmuşlardır.

Kaynakça:

ATASE Arşivi, Kls. 3473, Dos. H-12, F.8-25.

BOA, İ, HB, 1334. M/10.

BOA, İ, HB, 1333. Ra/3.

BOA, İ, HB, 1333. N/137.

BOA, İ, HB, 1333. N/43.

- BOA, İ, HB, 1333.N/137
- BOA, İ, HB, 1333. L/19.
- BOA, HR. SYS, 2218/43.
- BOA, HR. SYS, 2294/67.
- BOA, HR. SYS, 2218/36.
- BOA, HR. MA, 1144/20.
- BOA, MB, 909/104.
- BOA, İ, TAL, 1334. Ra/39.
- BOA, DH. UMVM, 78/6.
- AKER, M. Ş. (1935), *Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27.Alay*, Askeri Mecmua, S. 40, İstanbul.
- ALTAY, F. (2008), *10 Yıl Savaş ve Sonrası; 1912-1922*, Evren Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK, M. K. (1990), (Yay. Haz.: Uluğ İğdemir), *Anafartalar Muhaberatı'na Ait Tarihçe*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATATÜRK, M. K. , 1990 (Yay. Haz.: Uluğ İğdemir), *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- BÜLKAT, E. (1975), *Çanakkale Anıları*, (Yay: İhsan Ilgar), Baha Matbaası, İstanbul.
- ÇALIŞLAR, İ. (2007), *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, Güncel Yayınları, İstanbul.
- ÇALIŞLAR, İ. (Haz.: İsmet Görgülü, İzzettin Çalışlar), *Atatürk'le İki Buçuk Yıl - Orgeneral Çalışlar'ın Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 1993;
- ÇALIŞLAR, İ. (2009), (Haz. İzzettin Çalışlar), *Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gazi Ahmet Muhtar Paşa, (1993), *Takvimü's-Sinin*, (Haz: Yücel Dağlı, Dr. Hamit Pehlivanlı), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- GÖRGÜLÜ, İ. (1993), *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912 – 1922)*, TTK Yayınları, Ankara.
- Milli Savunma Bakanlığı, (1988), *Şehitlerimiz*, C.V, Ankara.
- SÜSLÜ, A.- BALCIOĞLU, M. (1999), *Atatürk'ün Silah Arkadaşları*, ATAM Yay., Ankara.
- KOYUNCU, A. – KESKİN, Ö. – SINMAZ SÖNMEZ, C. (2010), *Çanakkale Savaşları Bibliyografyası*, ATAM Yay., Ankara.
- TEZER, Ş. (1972), *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, TTK Yayınları, Ankara.
- ÜNAYDIN, R. E. (1930) , *Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal'le Mülakat*, İstanbul.
- Genelkurmay Başkanlığı, (2004), *Balkan Savaşına Katılanlar Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*, ATASE Yayınları, Ankara.
- Genelkurmay Başkanlığı, (2009) (Yay. Haz: Hülya Toker, Nurcan Aslan), *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, C. I-III, Ankara.
- Genelkurmay Başkanlığı, (2010), *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanların Biyografileri*, C. I-II, Ankara.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, (1970), *I. Dünya Harbinde Türk Harbi*, C.I, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, Ankara.

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, (1971), *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C.III, 1.Kitap, 6. Kısım (1908-1920)*, Ankara.

Genelkurmay Başkanlığı, (1993), *I. Dünya Harbinde Türk Harbi, C.V, Çanakkale Cephesi Harekâtı, 1. Kitap*, Ankara.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, (1977), *I. Dünya Harbinde Türk Harbi, C.V, 2. Kitap, Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Ankara.

Genelkurmay Başkanlığı, (1980), *I. Dünya Harbinde Türk Harbi, C.V, Çanakkale Cephesi Harekâtı, 3. Kitap, Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Ankara.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, (1985), *I. Dünya Harbinde Türk Harbi, C.X, I. Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik*, Ankara.